

UNITÁRIUS ÉLET

XLIII. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

1989. NOVEMBER—DECEMBER

Önmagunk megtagadása által leszünk Krisztusnak igaz tanítványai, felvéve a keresztet, követjük őt és taníttatunk általa.

Dávid Ferenc

KARÁCSONY: ISTEN AJÁNDÉKA

1Jn. 4,16

A hívő ember karácsonykor tudja meg igazán, hogy érdemes élni. Ha valaki karácsony estéjén benéz az otthonok ablakán, megláthatja, hogy rövid időre bár, hogyan lesz mennyországgá a világ. Vidám angyal-arcokat láthat: egy csomó boldog gyermekarcot felcsillanó szemmel ragyogni a karácsonyfa alatt. Ha valaki karácsony estéjén megáll az otthonok fénylő ablakai előtt: láthat angyalszárnyakat édesanyáknak és édesapáknak a vállán. Ha valaki karácsony estéjén odalép az emberek elé, megláthatja a mennyország esőjét csendesen leperegni sok-sok fénylő karácsonyi örömkönyben. Ha valaki karácsony estéjén végigmegy az utcákon, érezni fogja a szeretet ízét, édes illatát, s rájön arra a nagy igazságra, hogy egyetlen karácsonyfa gyertyalángja, amit a szeretet gyújtott meg, több fényt és meleget áraszt, mint a legforróbb napsütés. Igen, azért érdemes élni, mert ebben a világban szeretet van.

Képzeljünk el egy olyan világot, amelyben nincs szeretet: abban a világban nem lenne jó élni. Megfagyana benne a szívünk, kiszikkadna emberségünk. Képzeljünk el egy embert szeretet nélkül: nem lenne jó vele élni. Lehetne olyan szép, mint egy szobor, vagy olyan tökéletes, mint a legremekebb óra, — mégis a múzeum nem otthon, és az órásbolt nem mennyország. De ha összeszedjük mindazt a szépséget, örömet, boldog órát, amit emberi szívek szeretetének napsütéséből kaptunk, elmondhatnánk: ebből valóban be lehetne rendezni egy földi mennyországot. Nem egy-két ünnepnapra, de egy egész életre.

Az ember karácsonykor tudja meg, hogy a szeretet Istentől való és hogy Isten maga a szeretet. Ha valaki karácsonykor kinyitja Bibliáját, a boldog betűkön át benézhet Isten otthonának ablakán. És látni fogja a minden titkok titkát: Isten arcát, a legnagyobb szeretet egyetlen könnycseppjében visszatükröződni az életet. Ha valaki karácsonykor Isten arcára néz, egyszeriben megtudja, hogy a karácsonyt Isten akarja. A szeretetet ő adja, és az egész tündöklő karácsonyi varázslat az ő álma volt. A szeretet — Isten szívdobogása.

Nem mi csináljuk a karácsonyt. Mi csak játsszuk néhány napig, ideig-óráig, mint a gyermek, azután a legtöbbször elrontjuk. Jóságunk fája hamar elszárad, szeretetünk lángja hamar kialszik. Talán gyorsabban, mint ahogy elhervadnak a zöld karácsonyfaágak, vagy ahogy elfogy a karácsonyi gyertyaláng.

A karácsonyt Isten alkotja, szüntelen és szakadatlan szeretettel. Úgy érkezünk meg erre a földre, mint egy kicsi karácsonyfa, amit Isten egy életen át mindennap díszít, csodákkal megrak, örök karácsonyban tart. Lelkének lángjai lobognak rajtunk, s ha kialusznak, újra meg újra felgyújtja őket. Ha végignézzük életünkön, el kell ismernünk, hogy valóban mindennap angyaljárás volt nálunk. Isten nem szűnt meg szeretni egy

pillanatra sem. A csodák csillogó karácsonyestéje volt minden pillanatunk. Isten szeretett minket otthonnal, szülői szívvel, kenyérrel, örömmel, sikerekkel s a boldogság angyali énekével. Lehet, hogy mi százszor elrontottuk karácsonyi ajándékait, de Isten százszor mást és újat adott helyükbe. Új reményt, új napot, új ígéretet. Az, hogy ha messze is vitt el utunk, a sors vak ösztöne — Isten karácsonyi házába újra van és lehet megérkezés.

Érkeztünk-e már meg valaha karácsony estére a szülői házba Emlékezzünk-e édesapánk meleg arcára, a forró és boldog édesanyai csókra, amely átölelt, sírt és nevetett egyszerre az örömtől? Így vár minket haza ezen a napon is, a karácsonyt készítő örök szeretet — Isten. A karácsonyi szeretet tisztán és világosan, igazán és érthetően az evangéliumból hangzik felénk: "Ne féljete, mert íme örömet hirdetek néktek". Jöj-jetek énhozzám mindnyájan.

Minden karácsonyfa mögött Isten áll. Minden öröm, ajándék és meglepetés mögött meg kell hallanunk Isten szeretetének szívdobbanásait. Minden reánk néző karácsonyi arc, karácsonyi jóság mögött a bennünket szerető Isten atyai arcát. Azt kell meglátnunk a mai napon, hogy minden karácsonyi "angyaljárás" csak egy estének, egy napnak az öröme, vidám és boldog varázslata, de Isten szeretete örökre velünk van. Ez a mi legnagyobb karácsonyi ajándékunk, szép örömünk, boldog meglepetésünk és örök útítársunk ünnepeken és hétköznapiakon, életben és halálban.

Karácsonykor Isten újra kitárja szívét az ember előtt, mint a szülő, az édesanya, aki hazavárja gyermekét. Isten hívása azért hangzik felénk, mert szeretetet akar adni. Azért hív, mert azt akarja, hogy mi is olyanok legyünk, mint ő, Őhozzá hasonlítunk, hogy mi is szeressünk. Hogy amint ő készített és készített nekünk boldog karácsonyestét és otthont, úgy mi is készítsünk másoknak. Szeretteinknek, sokaknak, mindenkinek; mindazoknak, akiket ránk bízott, akiknek karácsonyi ajándékait a szívünkbe és kezünkbe, az otthonunkba adta. Ezért soha ne maradjon nálunk a más karácsonyi öröme, karácsonyi ajándéka, karácsonyi boldogsága.

De a szeretettel sietni kell! Életünk maga is karácsonyfa, és mindennap kialszik rajta egy gyertyaláng. Mindennap kevesebb lesz életfánk egy mosolygó, jó-ságalmával, s ahogy telnek a napok, — a megértés, a megbocsátás, a segítség soha vissza nem térő nagy alkalmi, úgy lesz kopárabb, szárazabb, szegényebb életünk.

A szeretettel sietni kell. Akinek gyermeke van, siesen szeretni! Erre a mindent megszépítő és mindennek értelmet adó szent érzésre felhangolni kis szívét és

(Folytatás a 2. oldalon)

KARÁCSONY: ISTEN AJÁNDÉKA

(folytatás az 1. oldalról)

arcát a betlehemi Jézus arcára szépíteni. Nevelni szeretettel és szeretetben úgy, hogy mire felnő, Istenre hasonlítson. Az ő boldog gyermeke legyen.

Akinek van még édesanyja és édesapja, siessen szeretni! Megmutatni szívét, szeretetét és háláját. Egy boldog karácsonyt csókolni a szívére azért a sok szép, felejthetetlen karácsonyért, amit neki a szülői szív egy életen át boldog önfeláldozással adott és angyalok ajkával eldalolt.

Akinek van hitvestársa, testvére, vagy feléje dobbanó szív karácsonyi könnye, siessen szeretni a másikat. Boldogítani és mennyországot adni. Ki tudja milyen kevés az idő, amikor életünk karácsonyfáján csonkig égnek le a gyertyák.

A szeretettel sietni kell! Siessünk szeretni mindenkit. Jóbarátot, haragost és ellenséget. Tegyük otthonná a világot. Mutassuk meg és adjuk Istent mindenkinek

a szereteten át, hogy őt mindenütt és mindenkinben megtaláljuk.

Siessünk szeretni Istent. Ilyenkor van a legközelebb hozzánk, ilyenkor érezzük igazán, hogy ő szerető Atyánk. Siessünk szeretni! Hiszen alig néhány óra és egy karácsony megint oda lesz életünkben.

Siessünk szeretni Jézust, aki ma született, aki azért született, hogy a miénk legyen, hogy jóra tanítson, hogy magunkra eszméltessen, hogy Istenhez vezessen. Siessünk! Még nem dőlt el a sorsunk, Isten szeretete még megszülethet bennünk, még testet ölthetnek életünkben az ő gondolatai.

Karácsony ünnepén így vegyük át Isten szeretetének ajándékait, és így adjuk tovább boldogan az embereknek. Hogy boldog békétől és sok szép örömtől legyen áldott az ünnepünk, s mi megmaradjunk Isten szeretetében. Mert az Isten szeretet, s aki a szeretetben marad, Istenben marad s az Isten is őbenne." Ámen.

Dr. Szabó Árpád

Október 6-i koszorúzás a Hősök terén

(Fotó: Boros Jenő, Népszabadság)

A 13 aradi vértanú kivégzésének 140. évfordulója alkalmából koszorúzási ünnepséget tartottak okt. 6-án, Budapesten, a Hősök terén, a Magyar Hősök emlékművénél.

A magyarországi egyházak főpapjai, vezetői is elhelyezték az emlékezés és a kegyelet koszorúját, amint azt mellékelt fotónk is mutatja, balról jobbra haladva: Huszti János unitárius püspök, Viczián János baptista egyházelnök, dr. Nagy Gyula evangélikus püspök-elnök, Dankó László kalocsai érsek, Keresztes Szilárd görög katolikus püspök, dr. Kocsis Elemér református püspök, Berki Feriz, a Magyar Ortodox Egyház esperes-adminisztrátora, és Schöner Alfréd főrabbi.

*Lapunk olvasóinak
és kedves híveinknek Istentől áldott
boldog Karácsonyt és
békés új esztendőt kívánunk!*

*With warm season greetings
we wish you a merry Christmas
and a happy New Year!*

Shinichiro Imaoka

(1881—1988)

Shinichiro Imaoka élete Japán élő legendája volt, a liberális vallás apostola, Japán Emersonja. Ő az, aki Kelet és Nyugat vallásfilozófiáját és gyakorlatát a saját életében, tanításaiban és vallásgyakorlatában közös nevezőre hozta. Ugyanis mindkét világban otthon volt: Buddhista családból származott és a Harvard Egyetemen a legnagyobb nyugati vallásfilozófusokat tanulmányozta (Emersont, Parkert). És ő volt a világ talán legidősebb unitárius lelkésze is — 70 éven keresztül Tokyo Kiitsu Kyokai unitárius templomában.

Imaoka sensei (mester) rendkívül hosszú élete — 107 évet élt — folyamán Japán modern kibontakozásának annyi különböző fázisában működött közre, hogy szerepét nehéz volna pontosan meghatározni és bárkivel is összehasonlítani. Jóval túl a 100. születésnapján, kiváló egészségben és szellemi frissességben élt és hatott, meghatározó mértékben nevelőkre, haladó vallástudósokra és a széles olvasóközönségre egyaránt.

Imaoka a Tokyoi Egyetem vallástudományi karán a híres Anesaki professzor tanítványaként egyformán hatása alá kerül az újtestamentum etikájának és proker miszticizmusának. 1906-ban, az egyetem elvégzése után Japán egyik keresztény templomában kezdte meg lelkészi működését, de csakhamar lelki válságba került: képtelen volt embereket saját vallásukról lebeszélni és keresztény hitre téríteni. Egy lelkészi vizsgálobizottság Imaoka teológiáját heterodoxnak minősíti. ekkor lemond állásáról és visszamegy Tokyoba. Hamarosan házasságot köt Utayo Fukudával, akinek életpályája — két császári kitüntetés is tanúskodik erről — nem kisebb jelentőségű a telekommunikáció terén.

Torajiro Okada Zen seiza (Zen ülésteknika meditáció alatt) mester hatására a seiza 1910-től Imaoka mindennapi vallásgyakorlatának része lett. Buddhisták, akik vele együtt ültek, élő Buddhát véltek benne felfedezni, a Shintoisták pedig kami-t, olyan lenyűgöző egyéniség volt.

1919-től 1936-ig Imaoka a Nihon egyetemen vallástörténetet és kereszténység történetét ad elő, majd 1925-től elfogadja a híres Seisoku Gimnázium igazgatói székét. 15 évi ittműködése alatt az iskola a kiválóság szimbóluma és a mai modern oktatási rendszer modellje lett Japánban. Ennek jutalma volt 1940-ben az egyik császári kitüntetés. 1949 óta pedig a Seisoku mesterét követve, működésének alapjává a szabad vallást tette. 1965-ben újabb magas kitüntetést kapott; de családtagjain kívül 1980-ban ezekről senki se tudott, se a hívei, se a tudósvilág. Rendkívüli élettörténete csak hosszas unszólásra derült ki.

Hatvan éven keresztül Imaoka sensei a háttérben dolgozott fáradhatatlanul a vallási megértés és közeledés ügyéért. Egymás után szervezte a nemzeti és világkonferenciákat e célból. Imaoka alapította újra 1948-ban a Tokyoi unitárius egyházat, mely az amerikai misszió megszüntetésével 1923-ban felbomlott, és ugyancsak ő volt az egyik alapító tagja a Japán Szabad Vallások Szervezetének 1948-ban. Az ő közvetlen hatására csatlakoztak a japán liberális Buddhisták és Shintoisták az IARF-hez és így tehát az unitáriusokhoz. Nem véletlenül, mert éppen Imaoka révén Japánban a liberális vallásos szellemnek hagyománya volt már.

A Kiitsu Kyokai Tokyo 1948-ban Imaoka által megnyitott unitárius temploma, vagy még találóbban, az Egység temploma, valami egészen új volt: a szabad vallás tanulmányozására és gyakorlására hivatott, párányi gyülekezet. Imaoka sensei tanításában a szabad vallás nem szorítkozik a szervezett vallás világára. A vallás ugyanis benne van az egész életben: a kultúrában, gazdaságban, politikában, művészetben, mindenben, csak hogy mindennél többre törekszik. És mégis kifejeződik az egyház és a közösség kapcsolatában. Emersonnal rokon gondolat ez, aki szerint nincs alapvető különbség egyház és a világ között, minthogy az egész élet összefügg. Maga a "szabad vallás" eszméje is Emersontól származik és meglehetősen nehezen ta-

lált követőre Japánban. A szó: Jiyū shūkyō önmagában valami erkölctelent sejtet, valamit, ami nélkülözi a vezérelveket. Imaoka azonban figyelmeztet: túllátni ezen, a szó szimbólikus értelmére kell figyelni. A szabad vallás szabad öntudatot és önmegvalósítást tételez fel és követel. Az az ember, aki egész életében tanul, aki művelt az élet minden vonatkozásában és szakaszában, akinek minden emberi tevékenység szent, az már szabad vallású, ha nem is akarja vagy ismeri be. Ő már az igazság megtalálásának útján jár.

Majdnem minden világvallás tanítja és gyakorolja a szabadság és felszabadítás valamilyen formáját. A rab-ság lerázását a buddhizmus a vágyak és a következményes kapzsiság zsarnokságától való szabadulásban látja, mely nélkül nincs megvilágosodott állapot. A kereszténység a bűntől való szabadulást tanítja, mint a jézusi tökéletesség feltételét. A héber Biblia szerint szabad az, aki nem rabszolga. A hinduizmus felfogásában a szabadságot a karma-tól való végső felszabadulás és a reincarnatio során az abszolútummal való egyesülés jelenti.

A szabad vallás fogalmát egyik világvallási megfogalmazás sem fedli. Nem is várhatjuk ezt. A vallásnak ki kell bontakoznia, hogy a szellemi-lelki fejlődésnek a legmagasabb, legteljesebb és jól körülhatárolt szakaszába jusson. "Mindig növekedni, mindig teljesedni, ez a szabad vallás", tanította Imaoka.

A szabad vallás valami több mint akármelyik konkrét vallás. "Egyetlen vallás se sajátíthatja ki vagy foglalhatja magába a teljes vallási igazságot. Mi az a több a szabad vallásban? Az, hogy egyetemes, logika fölötti és kreatív", vallotta Imaoka. "A szabad vallás se nem új vallás, amely a többi mellé sorakoztatható, se nem azok egyesítése, összevonása. A szabad vallás az immanencia, a többinek a lényege és célja. Valamennyi adott vallás hívei szabad vallásúakká válnak, amint felismerik az immanenst saját vallásukban. A szabad vallás nem korlátozódik szervezett vallásra, de benne van minden emberi cselekedetben és nem más, mint ráeszmélés az emberi természetre, mely egyetemes alkotó, szent és vallásos."

Emerson "szabad vallás" eszméje készítette azokat a japánokat, akik tagjai voltak a japán unitárius szervezetnek 1888 és 1923 között, hogy hatoljanak az unitarizmuson túlra. Megkíséreltek létrehozni egy láthatatlan egyházat a társadalomban egy jobb világba vetett hitük felszabadító ereje által. Szétszóródtak ezek a nagy japán unitáriusok, mint mustármagok a japán társadalom minden területére, többnyire szellemi vezetőkként. És mintha csak valamennyi japán vallást össze akartak volna terelni párbeszédre és humanitárius szolgálatra.

"A szabad vallás nem is csak a vallás szabadsága vagy vallásszabadság és nem is a kettő összekapcsolása. Persze nagyszerű dolog a vallásos békemozgalom — de ez önmagában nem elég. Van valami a békén túl. Mert békében is vannak problémáink. A béke megszületése után is lesznek konfliktusok. Minden új nap küzdelmet hoz." "Ennélfogva tehát a szabad vallás az, hogy egymásnak tisztelettel meghajlunk és egymáshoz csatlakozva alkotó emberiség vagyunk, az egyetemes szabadság kifejezője, megvalósítói a határtalan haladásnak. Próbálunk együttműködő társadalmat építeni, amelyben Istent tiszteljük, miközben meghajolunk egymás előtt."

Ami radikális vonás Imaoka teológiájában, az az évente újrafogalmazott kísérleti hitvallása. A legutóbbiban nem szerepel se Isten, se Jézus, se Buddha és valami olyan meta-teológiai és meta-poetikus finom árnyalatokban fogalmaz, ami egy Zen-mesteren is túltesz. Bálványokat döntött és hamis utánzást leplezett le. A világegyetem iránti hódolata oly nagy, hogy megengedi azt Istennek nevezni. 92 éves, amikor így ír: "Mélyen kutatva az emberi természetben, Istent fedezem fel az emberi természetén túl, mint olyant. És mi több, Isten a saját énem, ő az igazi valóm önmagamon túl. Ő a tartalék, a valódi erő függetlenségemben és alkotó tehetségemben." "Önmagam, mások és a közösség szentháromsága", íme az ő elképzelése Istenországának eljövételéről a földön. "Mint termé-

szetes következményét annak a hitnek, hogy a társadalom és az egyén megváltása elválaszthatatlan egymástól, a szabad vallás hangsúlyozza a templom abszolút szükségét. Ez egy kulcskérdése a szabad vallásnak, tehát, hogy abszolút elutasít mindenfajta antiszociális, individualista elkényelmesedést, egyes értelmiségiek templomellenes magatartását, meg a templom iránti közömbösséget is. Mert az Imaoka temploma határozott mikrokozmosza a társadalomnak és nem valami társadalomtól idegen, izolált kolostortemplom. A szabad vallás felfogásában igazi vallásos élet csakis a társadalomban, a mindennapi életben létezhet. Ennélfogva tehát, bár a templom szent, de el kell utasítanunk azt az eszmét, hogy az igazi társadalom viszont profán. A vallás az, ami a társadalmat megszenteli. Így a szabad vallás nem fektet súlyt a túlvilágra, hanem a mi társadalmunkat tartja fontosnak. Vagy másképpen fogalmazva, ideális együttműködő közösségek nélkül ezen a világon mennyország sohase lesz."

Az ő szabadságának tartalma szellemileg-lelkileg fegyelmezett élete volt (tanulás, seiza, öröm és hála az

életért), a közösség (a temploma), a felszabadítást (és a megváltást) célzó munkája, mindenekért (mint a Világegyetem, az Élet).

Imaoka sensei csendes munkája számtalan elismerést nyert. Az említett két, japán uralkodótól kapott kitüntetésen kívül 1972-ben a Chicago-i Meadville Lombard Unitárius Teológia díszdoktorává avatta, 1979-ben a Világ Vallás- és Békekonferenciája (WCRP), 1981-ben pedig az IARF tüntette ki a vallási egyetértést és együttműködést rendkívüli módon szolgáló munkájáért.

1985-ben a japán nép hallhatta őt beszélni a televízióban és rádióban. Kötetbe gyűjtve, 109 esszéjét adták ki a több mint százötvenből. Az érdeklődés iránta pedig folyton nő. Ő tartja elevenen Emerson unitárius eszméit Japánban és elterjesztve, továbbfejlesztve, gyakorolva azokat, méltán tekinthetjük Imaokat a szabad vallás apostolának.

Dr. George M. Williams

Fordította: dr. Gellérd Judit

Régi problémák — új megközelítéssel

Nagyon vázlatosan összefoglalva, a világmindenségről az alábbi kép alakult ki a legújabb évtizedek tudományos kutatásainak eredményeként. Mintegy 15–25 milliárd évvel ezelőtt a mai világegyetem egyetlen magában még együtt volt, majd rendkívül nagy erejű és rövid idejű "robbanással" elindult a ma is tartó és a beláthatatlan távoli jövőben is folytatódó fejlődése. A kozmogenezis keretében a mi Földünk megszületése 5 milliárd évvel ezelőttre tehető. Ez a világmindenséghez képest jelentéktelen nagyságú pontocská, ugyanakkor rendkívüli fontosságú szerephez jutott egyrészt azért, hogy kialakultak rajta az élet előfeltételei, másrészt azzal, hogy az élet csúcsaként megjelent rajta az ember.

Az egész világ és benne az ember fejlődésének döntő fontosságú vonása, hogy törvényszerűen egyre fokozódik összetettsége és bonyolultsága is. Együttjár továbbá ezzel a fejlődéssel az is, hogy keletkezés, növekedés, szerveződés, majd szétbomlás, kimerülés és elhalás törvényszerű fázisokat jelent benne. Kétségtelen, hogy ismereteink szerint az ember jelenti ma a világban a fejlődés legmagasabb fokát. Erre a fokra azonban nem egyetlen lépéssel, hanem hosszú és fokozatos fejlődéssel jutott fel és a mai embert az ősember, az előember, majd még távolabbi elődök előzték meg, amelyek felé haladva, a fejlődés mind alacsonyabb fokait kell elfogadjuk.

Az emberi fejlődés sem zárul le a mával, következésképpen az antropogenezisben még nagyok és csodálatosak lehetnek a távlatok. Bizonyítottunk vehetjük, hogy az emberiség fejlődésének kulcsa a múltban és a jövőben egyaránt agyának, tudásának, gondolkodásának, lelkének gazdagodása marad. Éppen ezen az úton teljesülhet a teremtés célkitűzése, az alfától az omegáig vezető szakadatlan felfelé ívelés, az ember egyre erősödő bevonása a teremtésbe és a szellemi-lelki tökéletesség közelítése.

Aligha vonható kétségbe, hogy a világ és benne az ember születésének és fejlődésének ilyen képe nehezen hozható összhangba a bibliai teremtéstörténettel, ami viszont azt is maga után vonhatja, hogy a kereszténység egyik alaptételének, az ősbűn, illetve az eredendő bűn tanának módosítására is fel kell készülnön.

Az unitarizmus modernségének legfontosabb aktuális vonásaként idézhető, hogy nem teszi magáévá az eredendő bűn tanát. Ennek a nemleges helyzetnek a leszögezésén túl azonban a mi teológiánk nem szentel nagyobb figyelmet ennek a kérdésnek (amely kérdés egyébként a reformáció korában még nyilvánvalóan nem is kapott olyan súlyt, mint a megigazulás és az üdvözülés, vagy Jézus isteni természetének problematikája).

Az őszövetségi teremtés könyve szerint a Teremtő már a lényegében mai, kész, gondolkodó embert formálta meg és hívta életre. Isten az embert eleve jónak és halhatatlannak teremtette és számára gond nélküli életfeltételeket biztosított az édenkertben. Ugyanakkor eliltotta a tudás fájának gyümölcsétől. E tilalom megszegése lenne az ősbűn, amelynek büntetése viszont az életfeltételekért folytatandó munka és küzdelem kényszere, valamint a halál elkerülhetetlenségének bizonyossága. Az ősbűn terhét, mint eredendő bűnt, úgyszintén az érte kiszabott büntetést az egész emberiségnek azóta kell viselnie.

Az ember azonban, mint minden más élő, sohasem lehetett halhatatlan és a halál nem lehetett a halhatatlanságra érdemtelenül vált ember büntetése, hanem Isten örökérvényű törvénye, igazsága. Az ember csak hosszú fejlődés révén jutott a gondolkodás és a tudás olyan fokára, hogy felismerje a jó és a rossz lényegét, miként hitében is hosszú utat kellett megtegyen, hogy eljusson az egyistenhithez. Az ember tudatában és lelkében a jó és a rossz együtt van jelen, vagyis ambivalensen érvényesülhet minden embernél eltérő mértékben, sőt egyénenként különböző helyzetekben is. A tudás, a gondolkodás fejlesztése — bár kétségtelenül a rossznak is lehet forrása — az isteni teremtés céljait szolgálja, hiszen éppen a szellem, a lélek emelkedése vezethet Istenhez egyre közelebb és valósulhat meg az a kijelentés, miszerint Isten a saját képmására alkotta meg az embert.

A teremtésről kialakult modern felfogás és a bibliai teremtéstörténet ütközése nem jelenti a vallásos hit gyengítését. A babiloni asztrológián nyugvó őszövetségi világképpel szembeállított kozmogenezis nagyszerűsége inkább még fokozza is a Teremtő iránti csodálatunkat és alázatunkat. Emellett a bibliai teremtéstörténetből a vallásos hit számára a teremtő Isten melletti hitvallás a döntő kérdés, valamint az embernek a teremtés csúcsára való helyezése, amely teljesen összhangban van az antropogenezis felfogásával is.

Nem ez a helyzet azonban az ősbűnnel és az ebből származó eredendő bűnnel kapcsolatban, amely tanoknak a nyugati és keleti keresztény egyházak teológiájában lényeges szerepük van, elsősorban Pál apostol tanításaira visszavezethetően. A rómabeliekhez írt levélben ezt olvashatjuk: "Annakokáért, miképpen egy ember által jött be a világra a bűn, és a bűn által a halál és akképpen a halál minden emberre elhatott, mivelhogy mindenkinek vétkeztek" (5. 12.) Majd pedig később: "Miképpen egynek bűnesete által minden emberre elhatott a kárhozat, azonképpen egynek igazsága által minden emberre elhatott az életnek megigazulása" (5. 18). Minthogy Pál apostol szervesen összekapcsolta

az ősbűn és az eredendő bűn állítását a keresztény megváltás, megigazulás, üdvözülés Jézus Krisztusra épített tételeivel, a tanítások feloldása nyilvánvalóan nehéz akadályokba ütközik, és még hosszú ideig kell várni a kibontakozásra, jóllehet a probléma felvetése már több oldalról is megtörtént (így Teilhard de Chardin és követői részéről is).

A keresztény egyházakat a legutóbbi évtizedek tudományos és társadalmi fejlődése teológiájuk egyes kérdéseinek átgondolására készíteti. Előbb vagy utóbb sorra kerül várhatóan az ősbűn és az eredendő bűn problematikája is, bármily nehéz feladatot jelent is majd. Nem irreális ez a feltételezés, hiszen éppen ez az a kérdéscsoport, amelyenél a vallásos kép és a tudományos kép közötti eltérések a leginkább nyilvánvalóak. Talán az unitarizmus is hasznosan hozzájárul-

hatna a megoldáshoz, egyrészt azzal, hogy saját teológiája számára is mélyebben feldolgozná, másrészt azzal, hogy más hitvallások részére is példát jelezne a megváltás, a megigazulás, az üdvözülés és az eredendő bűn összekapcsolásának feloldására.

Ezzel az ökumené szempontjából is értékes utat mutathatna be. Számolni lehet azzal, hogy a kereszténységben belül az egyes egyházak között nem csupán a szervezeti kapcsolatok erősödnek, de fokozatosan teológiájukban is keresik majd a közeledést minden olyan esetben, ahol erre lehetőség nyílik. Az unitárius hitvallás feltétlenül az összkeresztényi kibontakozás és egyezés vonalában fekszik. Ezt szerényen, dicsekvés nélkül, de igazunk tudatában állíthatjuk.

dr. Sztankóczy Zoltán

ERDÉLY

Kálnok

Az egykori Háromszék megye kisebb falvai közé tartozik KÁLNOK. A reformáció elterjedésekor a község népe Kálvin tanításait követte. Közülük vált ki az 1566–1570 közti években az unitáriusok gyülekezete. A falu népe azután is egy templomot használt 1674-ig, amikor az unitáriusok új templomot építettek. A régi a reformátusok használatában maradt. A közös harangokat és a közös erdőt is együttesen használták, és nem volt vita közöttük e tekintetben sem évszázadokon át.

Az unitárius gyülekezet jegyzőkönyvei 1755-ben, az anyakönyvek 1782-ben kezdődnek. A templomot több alkalommal renoválták, így 1758-ban, amikor új mennyezettel látták el. A kazettás mennyezet festőjének a neve nem ismert, a kazettákon (koszorúk, tulipánok, fehérbárány stb.) magyar stílusú szabadkézi rajzok, köztük látható Székely Mózes unitárius fejedelem címere is.

A torony fából épült, kb. 16–18 méter magas. Kizárólag fejszével és fúróval készült. Faszeggel van összeerősítve minden. Csak 1828-ban erősítették meg a harangok miatt vasból készült karikákkal.

A szószék kőből a templommal együtt épült. A felette levő korona 1782-ben készült, sajnos eredeti 9–10 színű festését utóbb lefestették. Az első harangot 1773-ban öntötték, felirata még latin: *In gloriam unius Veri Dei et Filii eius Jesu Xti honorem sumptibus ecclesiae Unitariae Kálnokiensis*. Ez 200 font feletti súlyú volt, a második súlya csak 150 font. Ezt az első háború alatt elvitték, de 1924-ben helyette közadakozásból újat öntettek. Az úrasztali edények közül legértékesebb egy 1525–1530 körül készült, kívül-belül aranyozott csúcsíves ezüstpohár.

Az úrasztalát szüleik emlékére Barabás István budapesti lelkipásztor és leánytestvére, a falu szülöttei adományozták.

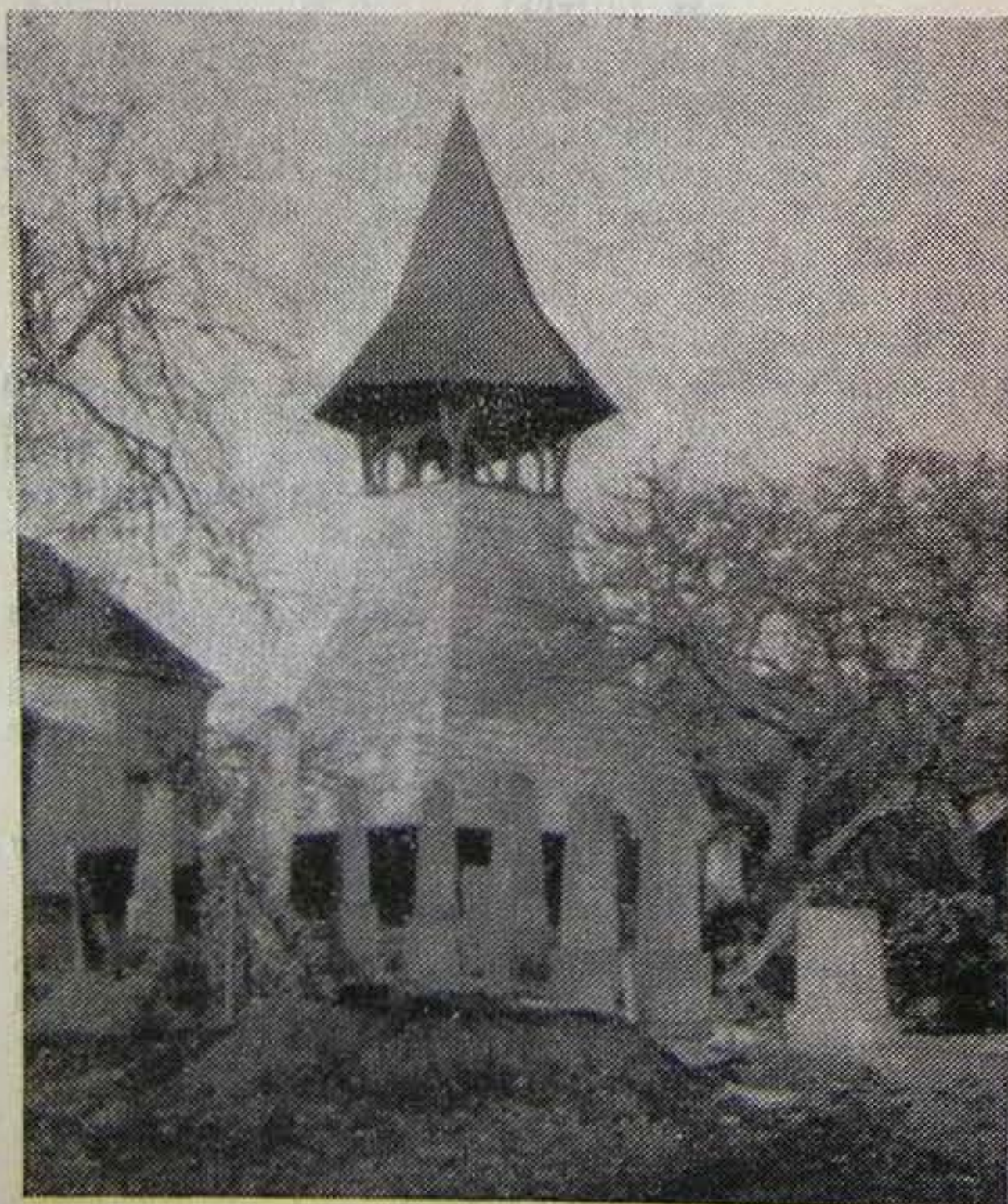
A krónikás lelkész Kovács Imre 1926–34 közt szolgált a gyülekezetben. Ő írta meg a krónikát *Adatok a calnic-i unitárius egyházközség történetéhez* címmel a Keresztény Magvető 1936. évi 4–5. kötetében. (Már akkor sem volt szabad a magyar Kálnok nevet használni.)

Az első pap, akinek a neve az egyházközségi jegyzőkönyvben fennmaradt, Hévízi Mihály. A jegyzés 1761-ből való. Ebben az esztendőben szervezték a "mester" állást is.

Összesen tíz lelkészt sorol fel, az 1936. évig bezárólag. Énekzene-tanítóként öt személyt nevez meg, továbbá hét egyházközségi gondnokot.

Az adománytevők közt említi kálnoki Bedő Albert néhai országos főerdőmestert, aki lelkész apjától, Bedő Lajostól örökölt birtokát adományozta a gyülekezetnek. Bedő Albert holtteste is a kálnoki földben pihen, anyja sírja mellett. Meddig?

F. J.

Pillérei voltunk Utópiának

Profán legenda három tételben
(Részletek Török Tamás hangjátékából)

Krónikás

A fiatalon elhalt első fejedelmet, János Zsigmondot a római hitű Báthori István követi Erdély trónján, aki, bár megtorló akcióba nem kezd, elődje dogmatizmusellenes, forradalmi politikájától azonnal elhatárolja magát. A régi vezetőket eltávolítja a hatalomból, a hitűjítőkat visszaszorítja, elveszi nyomdáikat, cenzúrárendeletet ad ki. Néhány hónappal a Báthori-korszak kezdete után, 1571 szeptemberében János Zsigmond egykori főemberei — kivétel nélkül unitáriusok —, hogy továbbélésük esélyeit megtárgyalják, titkos találkozóra gyűlnek össze özvegy Pókai Jakabné birtokán.

Pókainé

Már aggódtunk, Ferenc bácsi... Aggódunk, hogy eltévedt. Vendégeink már éhesek. Nem tudhatja a jó hírt: lehet, hogy még ma megérkezik az előkelő látogató. Úgyse mondom ki a nevét! De ha akarja, kitalálhatja. Ismeri jól. Segítsek? (Csend) Zömök, olyan kegyelmedkorú férfi, szúrós szem, sötét arcbőr, villás, erős bajusz... A jobb lábára erősen biceg. A tenyere akkora, mint egy kisebb lapát. És okos, szarkasztikusan okos. Ő, ezt nem is mondtam: természetesen a mi hitünket vallja. Sűrűn eljár Bécsbe, Miksa császár igen kedveli. Hát még mindig nem tudja, hogy ki az, Ferenc bácsi?

Dávid Ferenc

En azt is tudom, leányom, hogy miért jön ide, mit akar kérni tőled. És azt is tudom, hogy te majd mit válaszolsz neki.

Pókainé

Ó, de kedves! Hiszen tréfál velem. Honnan tudja, és mit tud?

Dávid F.

Amit hitünk nevében kér tőled, te majd éppen hitünk nevében tagadod meg. Azt akarja, hogy készülődő fölkelésének zászlaja alá engedd el a te két fiad.

Pókainé

Mind a kettőt?! Pétert is?!

Dávid F.

Fogjanak fegyvert, öljenek embert. De te is a Szentírás szerint élsz, ahogy a fiaid, vagy én, tehát te is tudod, hogy az ember legszentebb ereklýeje az élet. Elvett jogod sem hatalmazhat föl, hogy a más életét elvedd, vagy hogy elvesd a magadét.

Pókainé

És ők az én fiaim!...

Dávid F.

Akiket te jó ügyért sem áldozol föl, nemhogy mások hatalmáért.

Pókainé

Neki is ezt mondta, Ferenc bácsi? Mikor, hol beszélt vele?

Dávid F.

Blandrata úr az udvarban él, s ő nem ilyen véres terveket sző. Minden jóra fordul hamarosan.

Pókainé

Mikor beszélt Gáspár urunkkal? És megtagadta neki, hogy a fiaim...? (Ágak zörrennek)

Dávid F.

Ki az ott? Már megint!

Békés Gáspár

(messzebb) Ő megtagadta, de te nem tagadhatod meg! Gyere közelebb.

Pókainé

Ferenc bácsi!

Dávid F.

No látod! Hiszen te is beszélhetsz vele. Téged hív! Eredj nyugodtan. (Csend)

Békés

(közelebb) Az egyházunkra gondold. Amely csak Istent tekintti istennek, Krisztust pedig... no, halljam!

Pókainé

(mintegy szuggeráltan) Ő nem ködbevesz, elérhetetlenül imáandó isten, hanem példaember, akit akár megérinthetünk, utánozhatunk... És ő...

Békés

Hallod ezt, püspök? (Kis csend) És ezt az egyházat akarod veszni hagyni? Az ember tiszteletének jogát? Pókainé nagyasszony! Mi azt akarjuk, hogy az emberfia ismét Krisztus szerint gondolkodjon és éljen! Amíg világ a világ. Mi ezt akarjuk.

Pókainé

De a püspök úr... Ő éppen ezért mondta azt, hogy...

Dávid F.

Bízzunk a doktorban.

Békés

Tehát a püspök és a főkurátor valami egészen mást akar. Azt, amit Róma! A vesztünket. Két fiam van, tudod jól, nekem is!

Pókainé

Ferenc bácsi!

Dávid F.

Te ne engedd oda neki a te két fiad.

Pókainé

Az én fiaimat? (Csend, majd éles fütty) (messzebb) Nagyságos úr! Most már... ha ki akarunk jutni...

Egy hang:

Békés

Fésülik át utánam a környéket. A kéresem most csak annyi...

Dávid F.

Ha nagyságod győzne, úgy kell majd táncolnia, ahogy erőforrása, Bécs akarja. Bécs pedig fölkarolni nem, csak üldözni képes az egységheit. Mögötte Róma! (Kis csend) Ha pedig veszít... ez a kevés megmentett is elvesz. Minden elvesz.

Békés

Hogyan lehettél te a püspök? Te, talán a leggyávább!

Pókainé

Gáspár úr! Ne bántsa! Ő Pétert védte... És Jánost...

(Távol éles fütty)

Békés

(messzebb) A lovamat, hé! (visszaszól) Gondolkodj!

(Ágak tördelése, majd távolodó lódobogás, füttyök)

Pókainé

Mindent hallott, de mindjárt válaszolt is nekünk. Talán mégsem a hatalmáért indult el, s kockáztatja drága életét... (a lódobogás elhalt). De jó, hogy elment. Menjünk mi is, mielőtt azt hinnék, hogy elvesztünk.

Blandrata

(előlép) Nem hisszük azt.

Dávid F.

Te is itt voltál?

Blandrata

Már nyugtalanok voltak odabenn. Igen nyugtalanok — a késedelem miatt. A legnyugtalanabb talán én... De most már igazán nyugodt lehetek. (Indul) Irány a terített asztal — előre, én utánam! (El)

Pókainé

Ő lenne hát a mi pátrónusunk? Ő is mindent hallott, de ő hallgat.

Dávid F.

Meglátod, jóra fordul minden. És neked nem kell senkire figyelned, csak a te anyai szívedre.

Négy évvel később, miután Báthori István leverte Békés Gáspár felkelését, megkezdődik a megtorlás.

Wesselényi

Dávid Ferenc úr lesz a siralomházban a fiaiddal. Már küldök is érte: menjen hozzájuk. Készítse föl az útra — mindkettőt.

Pókainé

Mindkettő élni fog! Tudja-e?!

Wesselényi

(messzebb) Tudom: hajnalig!

(Újra a dobpergés)

Pókainé Nem akarom hallani ezt!
(A dob szól, aztán elhallgat. Lépések a börtönfolyosón)

Dávid F. És ha most bemegyek hozzájuk: melyik útra készítem, és melyiket? Mind a kettőt a halálra, amikor az egyik élni, mind a kettőt az életre, amikor az egyik halni fog? Volt-e már pap, akire ilyen rettentő rendeltetés súlya szakadt?

Wesselényi Abból a kevésből, amit fejedelem léteére akarhatott: a legjobbat akarta a fejedelem.

Dávid F. Igen, amolyan könnyen bölcs salamoni ítéletet hozott. De itt nem egy öntudat nélküli gyermeket húz kétfelé egy igaz és egy hamis anya; — épp az ő ítélete nyomán egyetlen igaz anya lelkét húzza kétfelé két igaz gyermek.

Wesselényi Én kiolvastam a szemükből: mind a kettő titkon reméli, hogy életben marad, és retteg a gondolattól, hogy a fivére hal meg, és nem ő.

Dávid F. A szemükből olvastad ki? Tehát nem is beszélnek.

Wesselényi Minden megváltozott az elkövetkező szörnyű éjszakára: a beszédesebb alig, a szófukar szakadatlan beszél.

Dávid F. Hogy mostantól majd én, én beszéljek. De mit? Bátoríthatom vagy vigasztalhatom őket, s ha akármelyiket is, de hát mivel? Az életben maradás, vagy az örökélet reményével? Amikor az egyik éppúgy óriási ismeretlen, ahogy a másokban sem úgy hiszek, ahogy ilyenkor hinni áldás, igen, most fenntartásokkal élni az örök élettel szemben, milyen iszonyatos kereszt is! (Csak a lépések) Ugyan mit halogat? Pétert szereti jobban. János ezért olyan csöndes most.

Wesselényi Itt vagyunk. (megállnak)

Dávid F. S hogy fogadta a nép az ítéleteket, ítélőmester uram!

Wesselényi A nép...

Dávid F. ...hallgatott?

Wesselényi Ujjongott. Látszott, emelnék vállukra a fejedelmet. Részegülten emelték volna vállra, ha ő hagyta volna. Tombolva ünnepelték: főurakat ítél halálra.

Dávid F. Engem ugyanez a nép ugyanott vállra emelt, kézzel kézre adtak a templomig. Éppen hét éve, amikor itt a kolozsvári Torda utca sarkán kihirdettem az új világot. Most, hogy végleg megdöntetett, most ugyanúgy ujjongtak?

Wesselényi Még a szerencsétlen asszonyt is el akarták kergetni, aki leborult önagysága elé, hogy kegyelemért rimáncodjon.

Dávid F. Kegyelemért. Amit önagysága először megtagadott, hogy aztán ilyen kegyetlenül adjon meg.
(Kulcs fordul, vasajtó nyílik)

Wesselényi Neked is adjon erőt Isten, Ferenc úr. Az asszony Békés Gáspárt várja.
(Az ajtó bezárul. Láncok csörögnek, ahogy a két fiú feláll. Csend)

János Anyánk?

Dávid F. Hagyjuk őt egyedül Istennel. Megbeszél mindent Istennel. Ne háborgassuk őket. S ha Öszentfelsége úgy akarja, hogy jó anyátok ne döntsön, talán megnyugszik ebben önagysága is.

Péter A fejedelem az államot árulná el, ha még egy újabb élet engedélyezésével a lázadás szabadságát hirdetné.

Dávid F. De hát mit tehet ő, ha nem tud anyátok dönteni?

Péter Mindkettőnket lefejeztet legfölbbe. A lengyelek előtt úgy is bizonyítani akar: van ereje még az ottani rakoncátlanokat is ráncba szedni. Mondj valamit nekünk, Ferenc bácsi. Végzetes-e a halál?

János Köszönd meg inkább, hogy eljött! Hallgass, Péter!

Péter No, majd megfelelek rá én. Dehogyan felelek: kérdezek. Mi az, hogy halál? Ami után nincs semmi? Annyi csak, hogy sír utánad az ebed?

János (élesen) No, és anyánk!

Péter Azon tűnődj, hogy utána szóba áll-e még veled az Isten? De ami igaz, igaz: nem hiába választott ki erre a példa nélküli éjszakára: az emlékedre majd még ő is elismeréssel gondol.

Dávid F. Istenfélő beszéd ez, Péter?

Péter Féljen ő, hogy egy asszonynak ilyen gyilkos súlyt mert a nyakába akasztani!

Dávid F. Egy részben igazad van. Istent nem félünk kell. Istent szeretnünk kell.

János Amíg élünk! (nagy csend) Anyánk. Ferenc bácsi, veled már történt valami hasonló. Gyulai Pál és Hunyadi Demeter. Alig hogy hazajöttek Padovából. A fejedelem hivatott benneteket, hogy te a törvény nevében hitet vallj: tiltott hitújítás bűne terheli-e őket. S akkor is két ifjú várta rettegve-reménykedve, hogy mit szólsz. A sorsuk a te kezében volt, s neked magadnak kellett sorsod jobbításáért elítélni, vagy neked magadnak lehetett sorsod rontása árán fölmenteni őket. S jött a felmentés jutalma, fejedelmi dörgelem: — Takarodj innen, bűdös eretnek! Mégis, de könnyű volt is neked ott. És most megint két végzetét váró ifjú... de akinek a sorsán mit se fordíthatnak a szavaid. Anyánk szívében a sorsunk. Úgy látszik, az Isten által teremtett földön teremthetnek helyzetek, amelyek kicsúsznak még Isten kezéből is.

Péter "Istent szeretnünk kell." Meddig? Amíg élünk.
(Az éjféli harangszó szűrődik be a cellába)

VALLÁS KOREÁBAN

Az olimpiai játékok a koreai félsziget mindkét országát a figyelem középpontjába hozta. A svájci szabad-
elvű Reformiertes Volksblatt 1988. évi okt. számából merítjük az alábbiakat.

Három vallási irányzat jellemző Koreára. Kezdetben volt a samanizmus. Az időszámításunk 4. századában terjedt el Kína felől a buddhizmus. Ez 392-ben az államvallás rangját is elérte. A 9. századtól azonban a konfucianizmus erős befolyást gyakorolt a társadalomra, különösen erkölcsi tanítása révén. A kereszténység a XIX. század nyolcvanas éveiben kezdett misszionáriusai révén terjedni mind katolikus, mind protestáns felfogásban.

A második világháború és a két Korea létrejötte után Koreában (délen) a protestantizmusnak számtalan válfaja terjedt el, és virágzik ma is. Ezek erősen amerikai befolyás és pénzügyi segítséggel nyertek teret. Becslés szerint a lakosság 30%-a a buddhizmus követője, másik egyharmada a különböző keresztény felekezetek híve. A Koreai Demokratikus Köztársaságban alig működik néhány kisebb, nagyrészt nem elismert keresztény csoport.

Kelemen Lajos településtörténeti és régészeti kalandozásai

Kelemen Lajosról (1877–1963), a neves kolozsvári levéltárossal közismert, hogy széles érdeklődésű volt. Különösen azóta, amióta művészettörténeti tanulmányainak kétkötetnyi válogatása az érdeklődő hazai olvasók számára is hozzáférhetővé vált.

Ennek ellenére a beavatottaknak, a szakmabelieknek és hozzá egykor közelállókna is csak egy egészen szűk rétege tudhatott arról, hogy időnként kirándulásokat tett tudományszakának határterületeire, vagy még azon is túlra, a várostörténet, a régészet és a történeti etimológia tájaira. Felfedezéseiről szaktársai, barátai előtt kivételes alkalmakkor szóban, ritkán írásban is megnyilatkozott. Így esett, hogy a tények egy része *beépült mások munkáiba* anélkül, hogy azok felismerőjéről, felfedezőjéről valahol is említés történt volna. Néhány magánlevél azonban tanúskodik ezekről, és segíti a tudományos felismerések, események felderítését, felidézését.

A Kis Lajos-féle *Földrajzi etimológiai szótár* "Kolozsvár" szócikkében a néveredeztetés egyik lehetséges variánsaként szerepel a Nikolaus, Klaus, Miklós változat, mint amely személynévből a Kolozsvár szóösszetétel első tagja származhatott.

Nos, Kelemen Lajos egyik töredékes levelében testvéröccsének egyebek mellett azt mesélte el — "ennek lényege téged is érdekelhet, mert druszaságot tarthatsz ezzel a névvel..." —, hogy mikor tüdőgyulladást követően lábszárfejtőzéssel kórházi kezelésre szorult, kényszerpihenőjét 170 oldalnyi levéltartozásának leróására használta fel. Közöttük tudományos értekezés-vázlatot írt, nyilvánvalóan levélkérdőzködésekre, Kolozsvár nevének eredetéről és fejlődéséről.

Fejtegetésének veleje az volt, hogy a város elnevezése a Miklós név megrövidült, rövidített alakjából származik. Gondolatmenetének alátámasztására aztán példákat sorolt elő: vagyis, hogy a Kelemenből így lett Kele, a Sebestyénből Sebe, a Salamonból Sala, a Herbordusból Bordus, Bordos és Bord, a Jakobusból Kobus stb. Mikor aztán a vármegyerendszer kiépülését követően az ispán a római Napoca kőromjaiból és a közeli mészkőlelőhelyek anyagából várat építtetett (Óvár), az erődítmény a Miklúsvár nevet kapta. A magyar hang- és nyelvfelépítés eredményeként azután a még önmagáért beszélő személynév később Klus (Kulus, Kolos) várra, majd Kolozsvárra változott.

Az idős tudósnak az volt a véleménye, hogy az egykori várbirtokból kiszakított benedekrendi monostor ugyancsak Miklós ispán után kapta a Miklósmonostor, Klusmonostor, Kolozsmonostor nevet.

Kolozsvár történetéről neves régészek és történészek rangos, alapos munkáiból tájékozódhat az érdeklődő, mégis figyelemfelkeltő és élvezetes Kelemen Lajos gondolatsorának követése, okfejtésének továbbgondolása.

Hosszú éveken, talán évtizedeken keresztül hordozott magában Kelemen Lajos a város történetével összefüggésben egy másik felismerést is, amelyről végül ismét testvéröccsének adott számot. A levéltári adatok tömkelegéből, amelyek kezén egy emberöltő alatt átmentek és emlékezetében maradtak, meg a terület naponkénti bebarangolásából, bejárásából (lakóhelyéről munkahelyére haladva és visszatérőben nap mint nap végigjárta a szóban forgó városrész utcáit), a lakóhely alapos ismeretéből következően olyan összefüggések világosodtak meg előtte, amelyek mások elől különböző okoknál fogva rejtve maradtak. Ő egyébként a kutató embereknek azon típusához sorolható, azok közé tartozott, akiket állandóan foglalkoztattak bizonyos kérdések, és ezeket alkalmasint bizonyos helyzetekben és esetekben továbbgondolni is képesek voltak.

Egy-egy történeti összefüggés felismerésekor és felvetésekor Kelemen Lajosból megállíthatatlanul törtek felszínre a bűvárlásai során elraktározott, kincseket érő adatok. Mindent megjegyzett, mindent elraktározott, belőlük káprázatosan színes, életteli történeti tablót alkotott.

Valamikor 1908 táján a Farkas utca keleti végén, ott ahol az út felkapaszkodik a Kövespadra, egy Simonfy

nevű mérnök villát építtetett. Az épület alapozása közben a földmunkások ásója honfoglalás kori régészeti leletekbe ütközött. Ekkor kilenc sír anyaga került a felszínre. A völgyteraszra, a Kövespadra is kiterjedő egykori temető teljes feltárására azonban ekkor nem kerülhetett sor. Az ásatás csak jóval később, 1941-ben folytatódhatott. Az eredmény további négy sír feltárása lett. A többi a Kövespadra felhágó utca építkezéseinek esett áldozatul.

A háborítatlanul maradtakról az utókor aztán csendben megfeledkezett.

Kelemen Lajos azonban emlékezett arra, hogy a város vezetősége a század végén a *Farkasok utcájának* egy részét (az egykori Kövespad utcától a Trencsin térig) Zápolya utcának nevezte el, azaz, hogy ennek az utcának nem sok köze van a Zápolyához. Kapcsolata csakis a honfoglaló Ogmand/Agmánd nemzetséggel lehet, amely nemzetségnek másként Farkas (az Erdélyt elfoglaló Töhötöm kémje, Anonymus szerint Apafarkas) volt a neve.

A régészeti leletek és az utcanev kapcsolatának nyilvánvalósága Kelemen Lajos memóriájában tudatosult. Ezzel is bizonyítva a történeti városrészek múltban gyökerező, beszédes helynévanyaga megőrzésének szükségességét és fontosságát.

Régészeti kalandozásainak legfantasztikusabb eredménye azonban minden bizonnyal egy kora Árpád-kori gyepűrendszer felfedezése, vonalvezetésének megtalálása és e koncepció felvázolása volt.

A felismerés csakúgy, mint a már említett előző, 1908 nyarára datálható.

Egyik mezőszabédi tartózkodása kapcsán ugyanis felkereste azt a határrészt, amelyet a helybeliek Korhán névvel jelöltek. Minthogy tudott arról, hogy — egyes vélemények szerint — ez az elnevezés a kurgán (temetődomb, temetkezőhely) alakváltozásából keletkezett, a Korhán bejárása különös gondolatokat ébresztett benne.

Arra szinte azonnal rájött, hogy ez a viszonylag magas, kopár hegy, amelyen áll, nem emberi munka eredménye, akkor pedig a Korhán kurgán sem lehet, a legjobb esetben is csak a fogalom átviteli elnevezése kerülhet szóba, mint a határ legkimagaslóbb része. Miközben rövid pihenés után kísérőjével együtt lassan már hazafelé készülődtek, Kelemen Lajos emlékezetébe idéződött a szomszéd falu, Mária határában az Őrhegy beszédes neve, távolabb, alant Kölpény házainak végétől alig valamicske távolságban széles víztükör csillanása vont magára a figyelmet — a vízben szegény Mezőséken szembeötlően hatalmas vízfelület. És akkor "mint egy égi látomás suhant el lelki szemeim előtt a táj térképe".

Vagyis felismerte, hogy ezen a másként Szent László-kori második országhatáron belül a Kölpényi-tó egyik láncszeme annak a tószorozatnak, amely kb. 20 km hosszúságban nyúlt el akkor Mezőkapus felé, majd gyepűerdőkkel és rövidebb sövénygyepűkkel természetes határként folytatódott Kerléstől Erkedén, Mezőkapuson, Kerelő-Szentpálon, Sövényfalván és Nagykapuson át a Szeben melletti Preszáka felé. Természetes határzárról, védővonal létezéséről árulkodtak a felsoroltak közötti beszédes helynevek: Mezőkapus, Sövényfalva, Preszáka, (Gyapjúpatakára torzított) Gyepűpataka.

Az említett tószorozat nagy részét, sajnos, a mezőséi marosvásárhelyi tekei keskeny vágányú vasút építésével összefüggésben lecsapolták.

Kelemen Lajos nyilvánvaló és általa többször emlegetett szándéka az volt, hogy megközelíti a Kolozsvártól mintegy 100 km távolságra kezdődő gyepűrendszert, majd gyalogszerrel, tarisznyáson, kenyérrel, s szalonnával, hetenkénti hazatérés és hét végi pihenés mellett, több részletben végigjárja a felvázolt gyepűvonalat.

A terepet Kerléstől Kapusig nagyjából ismerte már (a távolabbiakról azonban akkor csak térkép segítségével tájékozódhatott), választása ezért is esett először erre a szakaszra. Azt remélte, hogy útjában temetkezé-

sek nyomára és határnevekben adatbizonyítékokra bukkanhat. Célja volt még a mesék és mondák összegyűjtése, a régi templomok felkutatása és stílusleírása, feliratok feljegyzése, haranglábak és fatornyok összeírása, kallódó, régi, faragott kömlékek múzeumba juttatása is. Miközben szemei előtt szüntelenül annak a rabló-gazdálkodással megritkított egykori gyepűerdőnek emléképe lebegett, amely a Beszterce felé eső szász településeket a magyar megye területétől elválasztotta.

Az erdélyi gyepük kérdésköre egyébként végigkísérte egész életét. Elsősorban azért, mert huzamosabb ideig sohasem foglalkozhatott vele. Azt azonban tudta, hogy mások csak bátortalanul és keveset, főként tapogatózva ismerkedtek vele, és néha alaposan melléptapintottak.

Az ő felismerése és adatgyűjtése azonban már konkrétum volt, és főleg lehetett volna abban az esetben, ha feletteseitől lehetőséget kap a terület egészének vagy legalább egy részének bejárására, tanulmányozására.

A gyepűvonal felderítésének tervével, kísérletével nem hagyott fel Kelemen Lajos később sem, annak ellenére, hogy a több szempontból is annyira óhajtott és nélkülözött szabadjegyhez nem sikerült hozzájutnia.

Észrevette például azt, hogy a Maros és Kisküküllő vízváltója Küküllővár irányába húzódik, illetőleg, hogy a búzásbesenyői nagy erdő csakis gyepűerdő lehet. Később helyismerete segítette abban, hogy megfejtse a sok százados tölgyesek rejtélyét: Kapus irányába is gyepűerdő húzódott.

Másutt megint csak a nevek beszéltek más források híján: Királyfalva, a küküllővári erősség őrfaluja volt. Kapustól délre, délkeletre azonban már ismeretlenné vált a terep. A térkép mégis tovább mesélt a földrajz szakos tanár kezében: Örményszékes ugyancsak gyepű-örhely.

Igazi eredménnyel, szenzációval továbbra is csak a bejárás, a helyszíni kutatás kecsegtetett. Kelemen Lajos meg volt győződve arról, hogy temetkezések nyomára lelhet, hogy a határnevekből újabb adatbizonyítékok bukkanhatnak elő.

E felfedezésről Köblös Zoltán és Cs. Sándor Imre Kelemen Lajostól tudott. Sándor Imre említést is tett róla néhány mondat erejéig a székelyek letelepülésével foglalkozó könyvében (1930), úgyszintén Bíró Vencel népszerű *Erdély történetében*.

Később mások is tudomást szereztek Kelemen felfedezéséről, és jellemzően a körülményekre és kárára a tudománynak, éppen egy amatőr kutató, domahidi Sipos Zsigmond rendőrtanácsos levelezésében maradt ránk leghitelesebben és legrészletesebben a felfedezés története. Sipos Zsigmond a Zalai Évkönyvben jelentette meg *Gyepűkőrvar* címmel a gyepűrendszerrel foglalkozó dolgozatát. Régészeti terepkutatásokat azonban a Nagykanizsán élő rendőrtisztviselő éppen úgy nem végzett, mint Kelemen Lajos, s főleg nem Erdély érintett körzetében.

dr. Kálnoki Kis Tamás

IFJÚSÁGI OLDAL

Elindultam szép hazámból...

Kora tavasszal fogant meg bennem a gondolat, hogy nagyszerű lenne Angliába utazni, nyelvet gyakorolni és világot látni. Néhai nagyapám emlékeit ápolva írtam Londonba az unitárius központba, kérve segítségüket. Az angliai unitáriusok központjának főtítkárhelyettes-asszonya, *Christine Hayhurst* szeretettel támogatta gondolatomat és lehetővé tette, hogy két nyári hónapot tölthessek angliai testvéreink nyári táborhelyén, *Great Hucklow*-ban. Az ottani üdülőben végeztem fizikai munkát két hónapon keresztül, s gyakoroltam magam az angol nyelvben.

Great Hucklow Közép-Angliában, Derby megyében fekszik, Manchester és Sheffield között, Buxton-tól néhány mérföldre. A kicsiny települést a sheffieldi domb-ság övezi, a gyönyörű közép-angliai táj jellegzetességeit viselve. Az üdülő és konferencia központ épületei a falu közepén állnak — a főépület 1830-ban, a hátsó épület a hatvanas évek derekán épült.

Összesen 84 vendégnek nyújthat kényelmes szállást és pihenési, illetve szórakozási lehetőséget. Nem messze az

üdültől van egy vitorlázó-repülő klub és egy lovagló-farm. A faluszéli erdőben és legelőkön szaladgáló nyulakkal találkozhat az, aki sétára indul. Az üdülőnek szép konyhája van.

A csoportok egész év folyamán, általában két hétre érkeznek, de a jó egy évre elkészített üdültetési tervben rövidebb ideig tartó programok is szerepelnek. A két hónap alatt megfordultak ott iskolások osztálykirándulás keretében, hegymászó társaság, anglikán vallású lányok baráti csoportja, fiatal anyák klubja. Ugyancsak az üdülő biztosított helyszínt az angliai unitárius gyülekezetek ifjúsági és családi konferenciájának, és itt tartották a 60 év feletti unitáriusok találkozóját.

A vendégek barátságosak és érdeklődők voltak, mind hazánkkal, mind a Magyarországi Unitárius Egyházzal és annak életével kapcsolatban. Külön öröm volt számomra hallani, nem egy angol vagy skót embertől, egyházunk jelenlegi és múltbeli vezetőinek: Huszti Jánosnak, Ferencz Józsefnek, Kovács Lajosnak, R. Filep Imrének, néhai nagyapámnak a nevét és saját élményeiket magyarországi látogatásaikról.

En általában a konyhán dolgoztam, de segítettem az étkezésekhez megteríteni, felszolgáltam, mosogattam ágyneműket cseréltem, takarítottam stb. Ám közelebről sem volt egyhangú az élet a mindig változó vendégcsere és a hetenkénti szabadnapok miatt, amelyeken általában nagyobb kirándulásokat tettem, elutaztam több angliai és skóciai városba, faluba. Augusztus derekán voltak az immár harmadik éve megrendezett *Great Hucklow*-i napok. Volt futó- és motorverseny, különböző vetélkedők, vásár, iskolás lányok néptáncbemutatója, a tideswelli fúvószenekar szabadtéri koncertje és este jelmezbál az üdülőben.

Mindent összevetve, remekül éreztem magam e két hónap alatt! Nagy élmény volt megismerni egy másik ország unitáriusainak életét, új embereket, új tájakat. Jókedvemet emelte, hogy mindössze kétszer kellett kinyitnom az esernyőmet, minthogy a helyiek szerint 1976 óta nem volt olyan jó idő, mint ezen a nyáron.

Végezetül kívánom mindenkinek, hogy eljusson ide meglátni Angliát és erősíteni a különböző országok unitárius egyházai közti kapcsolatot.

Pásztor Dávid

Az angliai *Great Hucklow*-i unitárius gyermeknyaraló kertjében beszélgetnek az ifjúsági konferencia résztvevői

EMLEKEZÜNK:

Dr. ABRUDBÁNYAI JÁNOS
(1907—1968)

1907. október 16-án Mezőszengyel községben született, Erdélyben. A kolozsvári unitárius gimnáziumba járt 8 évig, itt is érettségizett. Érettségi után a Kolozsvári Unitárius Teológiára iratkozott be, és a teológiát úgy végezte el, hogy ösztöndíjasként több szemeszteren keresztül az oxfordi egyetem hallgatója is volt 1930—31-ben.

Pappá szentelését követően rövid ideig segédlelkész volt Kolozsvárott, majd 1932-ben a kövendi egyházközség lelkésze lett. Ebben az évben nősült meg, alapított családot. Kövenden született első két gyermekük, Iván (1933) és Erzsébet (1937).

Mint kövendi lelkész, szoros kapcsolatot tartott fenn Balázs Ferencel, és aktívan részt vett a fiatal erdélyi értelmiség progresszív, a magyarság kulturális értékeinek és hagyományainak megőrzését, ápolását magáénak valló mozgalmában.

Időközben Szegeden doktorrá avatták. Kövenden "Hangya" szövetkezetet, takarékpénztárt létesített, műkedvelő előadások sorozatát szervezte meg. 1939-ben, 32 évesen, az a megtiszteltetés érte, hogy mint kövendi lelkészt, a Kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémia tanárává nevezték ki. A teológiának két kurzusban dékánja is volt. Itt Kolozsvárott született 1941-ben harmadik gyermekük, Örkény.

A román—magyar konfliktusok során, mint a kisebbségi érdekek képviselője, több könyvben, újságcikkekben fejtette ki a magyar álláspontot. A világháború után a román "igazságszolgáltatás", távollétében — miután családjával együtt Magyarországra települt át — 20 évi börtönrre ítélte.

1946 szeptemberében Kocsordra nevezték ki lelkésznek. Az ő lelkészisége idején épült fel Kocsordon a gyönyörű templom mellett, hasonló stílusban, a székykapus unitárius parókia. A kulturális életet itt is fellendítette, sorozatosan tartott nagy sikerű műkedvelő előadásokat, színvonalas irodalmi műsorokkal és vallásos írások ismertetésével "teaesteket" az egyházközség tagjai és a falu népe mindenkor nagyszámú részvételével. 1950-et írtak ekkor... Ennek az évnek január hónapjában az államvédelmi hatóság letartóztatja, és minden ítélet nélkül 44 hónapot töltött Kistarcsán, az internáló táborban, amely méltán vetekedett Recskkel. Az 1953-as júniusi program eredményeként 1953 augusztusában szabadult és lett ismét kocsordi lelkész. Ott folytatta, ahol csaknem 4 évvel azelőtt abbahagyta: ajtaja mindig, mindenki előtt nyitva állt. A megyei "Szövetkezet" c. lap "A nép papja" címen írt róla cikket.

1956-ban a járási forradalmi bizottság egyik vezetőjévé választották, az emberek maradéktalanul biz-

tak benne. Minden összejövetelelen józan mérsékletre intett. Miután azonban tagja volt a forradalmi bizottságnak, pap volt, és politikai "priusza" volt, az akkori retorziós szellem jegyében "az államrend megdöntésére irányuló szervezkedésért" első fokon 7 évre ítélte a nyíregyházi bíróság. Ítéletét a másodfokú bíróság 12 évre emelte fel. Büntetését zömmel Márianosztrán "az osztályidegenek" börtönében töltötte. 1963 áprilisában szabadult, időközben Budapestre költözött családjához.

Lelkészi hivatását nem folytathatta, vállalati könyvelőként dolgozott tehát tovább. Itt is megbecsülték munkáját, és ő is megbecsülte a munkát.

60 évesen pénzügyi továbbképző tanfolyamra járt, hogy sokat nélkülözött családja életét több és jobb munkával valamivel elviselhetőbbé tegye.

Kistarcsa és Márianosztra önértet tipró, gerincet megtörni akaró, idegeket tépő hosszú évei azonban nem kegyelmeztek: néhány napos betegség után 1968. január 19-én halt meg Budapesten.

† dr. Abrudbányai Iván

A MAGYAR PROTESTÁNS KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET ALAPÍTVÁNYA

Céljai megvalósítása érdekében a Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület alapítvány létrehozását kezdeményezi. A MPKE az alábbi célokat tűzi maga elé. "Az 1889-ben megjelent Protestáns Szemle újra-indítását, ehhez kapcsolódó könyvek kiadását;

— irodalmi estek, tudományos ülések, művészeti, közművelődési összejövetelek rendezését és támogatását;

— kiállítások szervezését és támogatását;

— pályázatok és ösztöndíjak kiírását és azok anyagi fedezetének előteremtését;

— külföldi tanulmányutak, csere-látogatások, egyéb kapcsolatok szervezését."

Mindezeket a protestantizmus hagyományainak szellemében az egyetemes magyar nemzeti kultúra szolgálatában kívánja megvalósítani. Kérjük mindazokat, akik a fenti célt magukénak érzik, és lehetőségük van arra, hogy azok megvalósítását anyagiilag is támogassák, adományaikat az OTP Budapest V. ker. fiókjához juttassák el (1052 Budapest, Deák F. u. 7—9.), az MPKE folyószámlájára: 218-98055 (508-13228-4) annak feltüntetésével, hogy a küldött összeg a leendő alapítvány induló vagyonának része.

Mivel az alapítvány közérdekű célogat szolgál, a befizető az adományozott összeggel adóalapját csökkentheti.

MPKE Intézőbizottsága

HARANGSZÓ

Bandi András erdélyi menekült
pécsi hívünk írása

Valahol harangoznak... A harangszó mélabúsan beszivárogo a nyitott ablakon... Otthon is ilyenkor harangoznak...

Apám talán épp az udvart sepré, megáll, leemeli sapkáját, megtörli izadt homlokát és halkán fohászkodik — Isten segíts —, majd tovább folytatja a festést, 'sze holnap vasárnap van, szép tiszta udvarral kell várni.

Aztán a ház előtti útszakasz következik. Bent már fő a puliszka, előkerül a puliszkaverő, fakanál, a tányérokban már ott párolog a rucaaprólék, ínycsiklandozó illattal csábít.

A pince hideg nohabor, aranygyöngyököt szór a bepárasított kis kancsóban. Némán ülnek asztalhoz.. Nem szólnak, csak tekintetük egy pillanatra találkozik. — "Vajon Ó hol lehet"? — Ezt olvassák egymás szeméből.

— Kissé sósan sikerült — véli apám.

— Igen, lehet — válaszol anyám, és visszaviszi a lábost a kályhára. Közben titokban kitörli a szemcsarkát.

— Kissé sós ez a fatányéros, vélttem én is — akkor ott a hegyi vendéglőben. Lesütött szemek, halk zokogással válaszoltak.

A cigányok a szomszéd asztalnál a "fülébe húzták" a két vendégnek: ...Ó te gyönyörű Hargita... Én is, Én is elbujdosnék messzi tájra... Az asztal alatt a lábamra lépnek figyelmeztetőleg. A nagybőgős megértően elmosolyodik, azt hiszi, ő mindent megértett.

Búcsúztak...

— Ide még eljövünk — szól az egyik barát.

— El, biztosan! — Így én.

A pohárban gyöngyözött a sör, a pohárban most lehet, kissé sósak tűnik a noha... Apám az asztal mellett töltögeti egymagában. Anyám az átalvetőt készíti, piacra viszi az uzsonnát...

Az ablakon beszűrődik a harangszó, mélabúsan kong... és apám levett sapkával az égre néz és fohászkodik:

Isten segítsd!...

ÚJ HULLÁM

Új hullám a TV-ben, új hullám az egyházban kérdéskörrel beszélgetett Feyér Zoltán tv-rendező Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkésznővel okt. 20-án este a fenti című műsorban. A felvételek a Nagy I. u.-i unitárius gyermekhitoktatást mutatták. Örven-detes tény, hogy már 40 gyermek vesz részt a vasárnap délelőttönként tartott foglalkozásokon.

SZAZÖTVEN ÉVE SZÜLETETT BEDŐ ALBERT

A magyar erdészeti irodalom nagy úttörője 1839. dec. 31-én született Sepsiköröspatakon. Édesapja unitárius lelkész.

Iskolai tanulmányait Székelykeresztúron és Kolozsvárt végzi az unitárius gimnáziumban. Előbb teológiai, 1860-ban jogi tanulmányokat folytat. A selmecbányai erdészeti akadémiát elvégezve, az unitáriusok akkori püspökéhez, Kriza Jánoshoz tanári állás elnyeréséért folyamodik. Az 1864 szeptemberi Főtanács meg is választja, de Bedő az erdészeti államvizsga letétele után az Országos Erdészeti Egyesület alkalmazásában tevékenykedik.

1872-ben főerdőmester; 1873-ban — a Pénzügyminisztériumban — az állami erdészet ügyeinek előadója; 1878-ban erdészeti főtanácsos; 1880-

ban miniszteri tanácsos; 1895-től államtitkár; majd 1896 őszétől országgyűlési képviselő is. A parlamentből 1905-ben marad ki. Nyugalomba vonulása után az Országos Erdészeti Egyesületben, a Magyar Fakereskedők és Faiparosok Egyesületében, a Székely Egyesületben és az Unitárius Egyházban működik.

Nevéhez fűződik az erdőtörvény megalkotása és a magyar nyelvű erdészeti szakirodalom megalapítása. Munkái megjelennek német és francia nyelven is. A Vasárnapi Újság szerint (1883) Bedő Albert pihenésképpen ír, és a munkáiban elhangzó indítványok Európa-szerte fogadtatást nyernek.

Bedő Albert azok közé tartozik, akiknek munkássága már életében elismerést nyer. Az Unitárius Közlöny 1897. 1. számában Murányi Farkas Sándor az alábbi kitüntetéseit sorolja föl: tulajdonosa az osztrák császár Lipót- és Viktória-rendjének; lovagja a francia becsületrendnek; megkapja a belga Lipót-rend középkeresztjét; a japán Felkelő nap-rendjét és a II. osztályú

vaskoronarendet. 1880-tól tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. Tisztje a Francia Akadémiának. Több bányaváros díszpolgára. 1880-ban ötszáz erdőtiszt arcképét tartalmazó albummal tisztelik meg. Az állam szolgálatában eltöltött 25 év alatt véghezvitt érdemei elismerésül 1893. március 4-én tiszteletére ünnepséget rendeznek. 1957-ben az Országos Erdészeti Egyesület — emlékére — "Bedő Albert-emlékérmet" alapít. Ásotthalmon erdészeti szakmunkásképző intézetet neveznek el róla.

Bedő Albert gondnoka a budapesti unitárius egyházközségnek; tiszteletbeli elnöke a Dávid Ferenc Egyletnek, és főtanácsai tag. A Keresztény Magvető 1918. 5. füzetben található "Kálnoki Bedő Albert" cikk szerint "konzervatív" unitárius. Inkább Blandrata szervező talentumának, mint Dávid Ferenc forradalmi szellemének híve.

Neve az egyházi irodalomban is ismert. Mint az Unitárius Közlöny munkatársa, tanulmányaiban az unitárius vallás jellemképző erejét domborítja ki. Több alkalommal százszáz koronás pályadíjat tűz ki egyházi beszéd megírására. Föltétele az általa választott s látszólag az unitárius gondolattal ellenkező alapige helyes magyarázata. Ismert a kolozsvári egyházközség templomtornya újjaépítésére tett adománya.

A magyar erdészet és az unitárius egyház e nagynevű alakja 1918. október 20-án Budapesten halálozik el. Az egyházi gyászszertartás után az Országos Erdészeti Egyesület nevében Csik Imre miniszteri tanácsos búcsúztatja. Holttestét Kálnokon, az unitárius temetőben helyezik örök nyugalomra. A temető bejáratával szemben levő síremlékén, halálának 70. évfordulója alkalmával (1988) a magyarországi erdésztársadalom koszorút helyezett el. Ezen az ünnepségen részt vett e sorok írója is.

Kelemen Miklós

AZ IARF KÉPVISELŐJÉNEK LÁTOGATÁSA

Klaus Glindeman, az IARF főkönyvelője dr. Kovács Lajos kolozsvári püspök és Rezi Elek teológiai előadó társaságában érkezett Budapestre szept. 24-én. Szállása vendégünknek a Márvány u. vendégszobában volt. Hétfőn részben városnézésen volt, részben az egyházi központban nézte át a menekülteknek adott segélyek nyilvántartását, és külön gratulált Kisgyörgy Jenőné pontos könyveléséhez és nyilvántartásaihoz, melyekről több fénymásolatot is magával vitt, hogy Frankfurtban is bemutathassa. Este Ferencz József ny. püspöknél vacsoráztak. Másnap de. a Ráday Kollégiumban tett látogatást és megtekintette az 1990. évi kongresszus utáni turistaút résztvevői részére kijelölt szobákat, megnézte az ebédlőt és a konyhát is.

Délben Huszti János püspök adott ebédet tiszteletére.

26-án délután együtt utaztak Erdélybe, ahol Kolozsvárt, Tordán, Torockón és környékén, valamint Segesvár, Székelykeresztúr, Marosvásárhely és Korond voltak látogatásának megállóhelyei.

Mindenütt szeretettel fogadta őt és kolozsvári kísérőit a helyi lelkész és felesége, több helyen ebéden és vacsorán is vendégül látták.

Okt. 1-én érkezett vissza Glindeman úr Budapestre, Huszti János püspök vendége volt ebédre és a délutáni vonattal már elindult hazafelé.

Örvendünk, ha az IARF képviselői időnként látogatást tesznek s meg tapasztalják azt a munkát, amit az erdélyi menekültek érdekében immáron hosszú hónapok óta végez egyházunk.

AHOGY ISTEN GONDOLJA

"Kezdetben vala az Ige és az Ige vala az Istennél, és Isten vala az Ige... és az Ige testté lett és lakozék mi közöttünk, a ki teljes vala kegyelemmel és igazsággal." (János evang. I. rész.) Isten akaratának megnyilvánulása emberi formába, Jézus, a szeretet megtestesülése, mely az élet és a föld javát kutatja, materiális, érzelmi és lelki javát.

Ha abban a helyzetben lennénk, hogy megkérdezhetnénk Istent, milyennek óhajtotta az embert a teremtes idején, akkor kitűnne, hogy olyannak kellett volna lennie, mint Jézus Krisztus. A názáreti Jézus bölcs, bátor és olyan hatalmas szellemi erővel rendelkező ember volt, hogy az emberek hitték, hogy Ő a Krisztus, a testté lett Ige. Az az egyszerű tény, hogy képes volt embereket megváltoztatni, őket arra készíteni, hogy bízzanak önmagukban és tudjanak szoros kapcsolatban élni Istennel, elég annak megértéséhez, hogy Ő a Megváltó. Jézuson keresztül Őt látjuk, ami nem zárja ki azt, hogy másokon keresztül ne láthassuk, és ezeket meg is nevezhessük.

A karácsony öröme Jézus születése és minden évben való újraszületése. Örökké újra kell születnie, mert mi mindig megkíséreljük megölni Őt, ha másképp nem, lelkileg. Tisztasága több, mint amit mi, emberi lények képesek vagyunk elviselni; olyan mintha Isten arcát látnánk ugyan, de nem engedjük, hogy vigasztaljon és erősítsen bennünket. Karácsony idején az ihletet és a kegyelmet ünnepeljük, amelyhez által jutunk, hogy megértettük: nem ölhetjük meg, ki ártatlan kisedként jött a földre. Megláthatjuk-e a testté lett Ige dicsőségét és kegyelmét az élő lélekben a Calcutta utcáit járó Teréza anyában és más, eddig meg nem nevezettekben?

Angolból fordította: **Koncz Ildikó**

Szerető Istenünk!
Mindenható Atyánk!

A hétköznapi élet sok-sok gondja, baja és kevés öröme között elfáradva, Tehozzád jöttünk megpihenni és megnyugodni. Nincs boldogítóbb érzés számunkra, mint az, hogy Te velünk vagy, átölelsz bennünket szent szeretetteddel, lépéseinket figyeled, megsegítesz nehézségeink között és megáldod jóra való törekvéseinket. Végtelen nagy a Te hatalmad, értelmünk fel sem foghat teljesen, de érzésünk azt mondja, velünk vagy és ez nagyon jó érzés.

Kérjük, jelenjél meg most is imádkozó gyermekeid között. Engedd — Mindenható Atyánk, hogy a hitnek erejével és az imádságnak szárnyalásával lelkünk felemelkedjék hozzád, elmondhassa aggodalmait és féltelműket a mindennapi élet létbizonytalansága miatt és Te nyugtass meg bennünket. Áldd meg ezt a csodálatos lelki találkozást atyai szeretetteddel, hogy a gondok redői elsimuljanak homlokunkon, hogy lelkünk megerősödjék az irántad való bizalomban. Így erősödjön lelkünk, hogy e lelki megerősődéssel végezzük holnapi és holnaputáni feladatainkat a hétköznapi élet egyformaságai között, jövőnkért, szereteteinkért, önmagunkért.

Bűnt megbocsátó Istenünk! Engedd meg, hogy számadást is tarthassunk most. Elmondjuk, hogy az emberi természet sokszor gyenge. Bár érzi, látja, mit kellene tennie, milyen úton kellene járnia, hogy teljesítse törvényeidet, de az evilág gondjai és bajai gyengévé teszik a meglátott út végigjárásához, a jézusi emberiség megéléséhez. Emiatt a gyengeség miatt történik, hogy vétkezünk ellened és világot irányító törvényeid ellen. Kérünk Téged, ha látod felismerését, őszinte beismerését és megbánását vétkeinknek, bocsásd meg nekünk azokat.

Istenünk, áldd meg szereteteinket, akikért élünk és dolgozunk, és akik értünk élnek és dolgoznak. Adj erőt és egészséget nekik is, nekünk is, hogy élhessünk még egymásért. Betegeinket gyógyítsd, síróinkat vigasztald és örvendezőiknek áldd teljessé örömeiket!

Mindenható Atyánk! Szerető fiad, a názáreti Jézus, alapvető igazságot tanított nekünk és élt meg saját életével, Ő az élet mélységeire és értékére hívta fel figyelmünket. Jézus megtanította, hogy az élet csillogása csak a felszín, és mögötte van a mélység, az igazság és a tartalom. Ha ezt a mélységet megtaláljuk a Te segítségeddel, akkor semmiféle külső, váltakozó és ingadozó élet, annak semmiféle cézárja, vagy irányzata el nem veheti tőlük. Áldj meg Istenünk, hogy a megtalált igazságok és mélységek erejével biztosan állhassunk meg napjaink bizonytalanságai között. Amen"

Szász János

Az unitárius világszervezet, az IARF angol tagcsoportja, szept. közepén — készülve a jövő évi hamburgi kongresszusra — hétvégi konferenciát tartott Birminghamben.

Kelet-Európa, s a kelet-európai egyházi élet ismét a Nyugat figyelmének középpontjába került. Így, igaz, hogy a konferenciát az angliai IARF-tagoknak rendezték, de külön meghívást kaptunk erre az alkalomra; dr. Kovács Lajos kolozsvári püspök, dr. Rezi Elek teológiai professzor, Milos Mikota, brunoí lelkész és én. Vendéglátóink, az angol unitáriusok mindent elkövettek, hogy talmassá tegyék az ott töltött egy hetet: ennek során számos unitárius gyülekezetbe látogattunk el, s végeztünk szolgálatot.

A konferencia témája a világvalások egymáshoz való közeledése, együttműködése is, ahol megtudhattuk, hogy manapság Angliában már jelentős számú nem keresztény vallású ember él, így az iskolai hitoktatástól kezdve, az élet számos egyéb területén keresztül ezt a tényt is figyelembe kell venni.

A központban rendszeresen előadássorozatok, találkozók rendeznek a különböző vallások képviselőinek, szikheknek, muzulmánoknak, buddhistáknak.

Örömteli alkalom volt, hogy utunk végén Londonban találkozhattunk Kereki Gábor lelkész úrral, kire sokan tisztelettel emlékeznek vissza, Kocsordon, s Budapesten egyaránt.

Soós András Vargyasról elszármazott hívünk, s kedves felesége, Mária szívesen látta vendégül, s adott szállást a magyar küldötteknek. Köszönjük.

Szent-Iványi Ilona

ÜDVÖZLET UGANDÁBÓL

Kedves lapot hozott a posta az Unitárius Élet részére. Mikó István írta, Teológiai Intézetünk felügyelő gondnoka, aki alig több néhány hónapja foglalta el új munkahelyét, utat épít az emberi kultúra fejlesztése érdekében, magyar munkatársai is vannak. A fizikai munkát négerrek, ugandaiak végzik.

Sorai így szól: Alig 100 km-re délre vagyok az Egyenlítőtől, itt Afrika közepén. Ugyancsak messzinek tűnik minden, amit otthon hagytam. Más világ ez, mint Nigéria, és bár az éhínséget nem ismerik, mivel mindent beborít a banánültetvény. Az elmaradás ijesztő. Így élhettek sok száz évvel ezelőtt is, eltekintve egy kis százaléktól...

Amíg újra jelentkezem, sok üdvözlét mindenkinek...

Mikó István

NAP TV

Már kétszer közvetített az Új Nap TV unitárius reggeli áhitatot, Huszti János püspök szolgálatával.

Örvendekes tény, hogy a Nap TV vallásos áhitatot iktat műsorába, a jelentős számú hívők számára.

TÉLIFA? Nem először találkozunk fogalmak különös (át)értelmezésével. Azt mondhatnánk: örökzöld téma. És ezáltal valóban az. Különös, karácsony előtti figyelmeztetést tett közzé a Brassói Lapok 1986. december 19-i számában az Erdészeti Felügyelőség közérdekű hirdetése. Idézzük: "(...) ettől az évtől végérvényesen tilos a fenyőfák télifaként való értékesítés céljából való kivágása. Akiknél télifaként fenyőfát — kivéve a lucfenyőt — találnak, azokat (...) 1000—2000 lejre megbüntetik. A lakosság a télifát — csak a lucfenyő fajtából — megveheti a kereskedelemben. (934)" Ami a hivatal természetvédelmi meg gondolá-sait illeti, méltányolni lehet, hiszen pusztuló fenyvesekkel sajnos Erdélyben is találkozhatunk. (Igaz, ma már sokfelé telepítik a kivágásra szánt fenyőt, így nem szenved kárt a környezet.) Annál furcsább a közlemény "télifa" kifejezése. A román nyelvben (sajtóban) ugyan használatos a megfelelője, de beszédben a karácsonyfa, *pom de craci'un* az elterjedtebb. Érthetetlen, hogy a Fekete-templom városában miért kerülendő a karácsonyfa megnevezése? Kell-e emlékeztetnünk a Székelyföld gazdag karácsonyi hagyományaira, nemzedékeken át megszólaló iskoladrámákra, házról házra járó betleheme-sekre vagy a bukovinaiak csobánolására? Úgy véljük, az anyanyelv tisztaságát őrző magyarok, székelyek, csángók számára továbbra is karácsonyfa marad a "télifa". Idegen kifejezések erőltetése pedig nem hozza közelebb a remélt megértést.

(1986 dec.)

V. L.

ÉLETMENTÉS

Ezen a címen jelent meg felhívásom az amerikai unitáriusok lapjában, a UU World-ben. A cikk témája Szolga-Tőkés Sándor veseátültetésével kapcsolatos. Amint azt olvasóink is valószínűleg tudják, Szolga Sándor 1986-ban hivatalosan települt át Kolozsvárról, hogy életét egy minél hamarabbi veseátültetéssel menthesse meg. Később jött át felesége és 7 éves kislánya.

A klinikán rendszeres felügyelet alatt áll, de közeli veseátültetésre Magyarországon a nagyszámú várakozó lista miatt nem számíthat. Épp ezért fordultunk külföldi unitárius testvéreinkhez felhívással, hogy a bécsi veseátültetéshez a megfelelő összeget összegyűjthessük. Nem maradt válasz nélkül kérelmünk, pár hónap alatt összegyűlt a szükséges valuta nagy része. S így felkerülhetett a hollandiai veseközpont várólistájára Szolga Tőkés Sándor is.

Nehéz anyagi körülményeik, és betegsége mellett Szolga-Tőkés Sándor már másodéves nappali tagozatos hallgató az Evangélikus Teológiai Akadémián.

Isten segítségét kérjük tanulmányaira, hisz unitárius lelkésznek készül, s kívánjuk, hogy egészségi állapot, műtéte is minél hamarabbi gyógyulást hozzon életében.

AKIKET NEM FELEJTÜNK

75 ÉVE SZÜLETETT...

Az író toll Hamletje:

Mátrai-Betegh Béla

Befelé égő ember volt. Érzelmek sohasem uralkodtak el az arcán, legfeljebb fátyolozták, felhőzték, csillogóvá tették a tekintetét. Pedig Mátrai-Betegh Béla igazán szívén viselte a kort, a nagyvilágot. Megkísértett, hogy így írjam: és az emberiséget — de tudom, érzem mélyreható és simogató tekintetét, hallom halk szavát: ne túlozz, ne halmozz, légy szerényebb — s látom, amint könnyed mozdulattal, finom vonallal áthúzza nemcsak azt: és az emberiséget, hanem még a nagyvilág első szótagját is. Engedelmeskedem, mert igaza van: ...szívén viselte a kort és a világot.

Csoda-e, ha — Istenem, már csaknem nyolc esztendeje! — megállt a szíve egy májusi délután A hirtelen hírre valamennyien megdermedtünk. Hatvanhét éves volt — most, április 3-án lenne hetvenöt —, de esztendőkkal nem mérhető az a tűz, lobogás, vívódás, amely odabent éltette és égette. Perzselte, izzította. Amit ő a szívén viselt, ami lelkére nehezedett, azt szemérmesen elrejtette — és finom szálakkal beleszötte írásai-ba.

A szavaiba is. Öröm eleven emléket azoknak a beszélgetéseknek, amelyek, valahányszor elcsitult a munka nagyja s a szerkesztőségi szoba avított foteljeibe telepedtünk, szellemi gyönyörűséggel ajándékoztak meg mindenkit, aki e láthatatlan szentélyben jelen lehetett. Még ha korholt is, ha vitáztunk is — csak a tekintete vagy fojtottabb szava sejtette rosszallását vagy haragját —, élményként él emlékezetemben. Ritkán nyitott keskeny rést lelkének zsaluján. Kivéve, ha másokért dobogott a szíve, értünk, és szeretett közösségeiért: szívén viselt kedves rovatának, a Magyar Nemzet nemesveretű kulturális rovatának, vagy éppígy szívén viselt lapjának, a szerkesztőségnek — és természetesen legnagyobb szerelmének, a színháznak, s vele valamennyi művészetnek a sorsáért, létéért viselte önként vállalt felelősségét.

Színkritikusnak tartja őt, így vélem, a kulturális élet emlékezete, s nem alaptalanul. Színírástainak nemrég, Barta András szerkesztésében megjelent gyűjteményes kötete azonban nemcsak azt bizonyítja, hogy otthonos volt a színház világában, hanem azt is, hogy a műveken, a látványon, az előadáson, s mindennekelőtt az ezekbe rejtett gondolatokon igen-igen mélyen eltűnődött. Teljes életmű ez, még ha akad is, aki szemére vetné: impresszionista kritikus volt. Én úgy látom: impressziói elgondolkodtatták, a színház a filozófia alkalmá is volt Mátrai-Betegh Bélának. Kiragadnám Hamlet-kritikáit, nemcsak példászerű gondolati gazdagságukért, hanem mert őt magát is az író toll Hamletjének tartom. Tu-

dom, szívéből nemcsak kritikákat írt, legalább ennyire kedvesek voltak számára a tárcái. Visegrádi kertjében el-elmerengett egy madárdalon, egy virágbimbó kibomlásán, egy falevélen, pókhálón — s a legmélyebb, legszentebb emberi érzésekhez jutva írta meg, ami szíven ütötte. Az igaz szóhoz illő formát keresett és sosem nyugodott, amíg meg nem találta. Ha megérhette volna, hogy felelősségüket az írástudók ne csak nyomasztónak érezzék, hanem szabadabban megélhessék, erről írta. Jönni s lenni kell követőinek, hallgatóinak, örököseinek.

Zay László

(A megemlékezés a Rádió- és Televízióújság 1989. ápr. 3–9. számában jelent meg.)

(A szerző engedélyével közöljük.)

EURÓPA 1990-BEN

Az IARF jövő évi kongresszusának színhelye Hamburg. Az előadásokra az egyetem termeiben kerül sor. Sajnos a résztvevők elhelyezésére a környéki szállodákban történik. Magyar pénzben a közölt árak magasak.

Az időpont: 1990. júl. 27. — aug. 2. A kongresszus után a résztvevők túrán vehetnek részt aug. 2–4. napjain Nyugat- és Kelet- (NDK-főváros) Berlint ismerhetik meg. Innen 4-én repülnek Budapestre, ahol a Ráday Kollégium komfortos diákotthonában fognak lakni. Itt reggeliznek és vacsoráznak. Aug. 6-án de. részt vesznek a Nagy Ignác u.-i templomunk istentiszteletén, ahol a vendégek végzik a szolgálatot.

Az IARF News — Hírek c. közlönyének legutóbbi számában fényképpel hírt adtak Huszti János püspök 1989 áprilisi látogatásáról.

Az IARF szociális szolgálata, mely a hazánkban élő menekült erdélyi unitáriusokat anyagilag támogatja Indiában és a Fülöp-szigeteken is szociális tevékenységet fejt ki. E munkáról is közölnek érdekes képeket.

Az IALRW — az unitárius nők világszervezete 1990. júl. 23–27. napjai közt a Harz-hegységben levő Goslar városában tartja kongresszus előtti szokásos ülését.

EGY ÚJ KÖNYV MEGJELENÉSÉRE

Egy szép kiállítású és gazdag tartalmú könyv fekszik előttem, dr. Nagy Gyula "Az egyház kincse" címet viseli. A püspök 70. születésnapján megjelent könyv az 1944–1987-ig megjelenő ígehirdetéseit és teológiai tanulmányait tartalmazza.

Maga a kötet — olvassuk az Előszó-ban — "az élet hálás vallástétele az egyház igazi kincséről, az evangélium igazságáról és teremtő erejéről".

A könyv "ígehirdetése"-i jól kidolgozott, — a Magyar Rádióban, a Deák téri gyülekezetben, az Evangélikus Életben, a teológiai konferencián, a Teológiai Akadémián és egyéb alkalmi szolgálatok keretében

hangzanak el, híven tükrözve egy teológiailag jól képzett püspök-lelkipásztor gondolat- és érzésvilágát.

A könyv "teológiai tanulmányok"-at közlő része a dogmatika és az etika világába vezet el, de itt olvashatjuk az "Egyház és a világ" összefüggő kérdéseit s "A jövő horizontját"-t, amely az egyház új életstílusát s a reménység programját mutatja be.

Bár a könyv szerzőjével — teológiai kérdésekben — nem mindenben értünk egyet, olvasását szeretettel ajánljuk híveinknek.

Kelemen Miklós

Hírek

Róbert László, a neves újságíró lett a MUOSZ új elnöke, aki a TV2 igazgatójának, Baló Györgynek a helyébe lépett. Mi is szeretettel köszöntjük.

Dr. Czine Mihály, az ismert irodalomtörténész lett a Dunamelléki Református Egyházkerület új főgondnoka, akit a nyugalomba vonult Esze Tamás helyett választottak meg. Szeretettel köszöntjük.

Dr. Frenkl Róbert orvosprofesszort választotta meg az országos presbitérium a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelőjévé. Munkásságára Isten áldását kérjük, és szeretettel gratulálunk.

Dr. Szigeti Jenő, az Adventista Egyház elnöke, teológiai professzor, az MTA-n megvédte kandidátusi értekezését. Örömmel köszöntjük.

Magyarország újra felvette a diplomáciai kapcsolatot Izrael állammal. Reméljük, hogy most megkönynyebbül a közlekedés a két állam között. Ismeretes, hogy Izraelben igen magas a magyar származásúak száma.

Magyar Ferenc, az Új ember c. katolikus hetilap felelős szerkesztője és kiadója több évtizedes jó munka után, egészségi okokból nyugalomba vonult. Az Új Ember új szerkesztőjévé az illetékesek Lukács Lászlót nevezték ki, aki megtartja a Vigiliánál fennálló tisztségét is.

HALOTTAK NAPJA

1989. nov. 1-én, Halottak napja előestéjén az idén is tartott szép emlékező istentiszteletet főpásztorunk, Huszti János püspök, aki a harangszó után az emlékezés gyertyáit gyújtotta meg. A hívek erre az alkalomra is megtöltötték a templomot, a kántori szolgálatot Szász János lelkész végezte, valamint az istentiszteleten részt vettek a Budapesti szolgáló lelkészek is.

GYERMEK KARÁCSONYFA

Ezúton is szeretettel hívjuk és várjuk híveinket gyermekeikkel együtt a Gyermekek Karácsonyfa ünnepélyére, melyet 1989. dec. 17-én, vasárnap du. 5 órakor tartunk a Budapest V., Nagy I. utcai fűtött templomunkban.

Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon

Dán Róbert könyve csak 1987-ben jelent meg, a szerző halála után.

A XVI–XVII. századi Erdély radikális szentháromság-tagadó eszméiről, a szombatoságról, és kiemelkedő szellemi vezéről, Péchi Simonról napjaink olvasói vajmi keveset tudnak. Most Dán Róbert, aki a kor európai eretnekmozgalmainak kutatója, munkájában az erdélyi eszmétörténet ez alig ismert – vagy félreismert – ideológiai-politikai-vallási irányzatának történetét és irodalmát tárgyalja a kezdetektől, 1580 tájától a mozgalom vezéralakjának, Péchi Simonnak 1643-ban bekövetkezett haláláig.

"A török és Habsburg-birodalom közé ékelődött erdélyi fejedelemségbe érkező olasz, görög, német és más nemzetiségű teoretikusok eszméitől is átfűtött szellemi forrongás kohójában – írja a szerző könyve előszavában – a bibliaértelmezés különféle változatai villantak fel, majd az 1580-as évek elején a korábbiaktól lényegesen eltérő új ideológia született: a szombatoság. Ez az Őszövetségre koncentráló vallás a protestantizmus utolsó önálló teológiai-ideológiai koncepcióit kimunkáló hulláma."

Péchi 1624 után állt a mozgalom élére. A napi politikai csatákban megedződött gondolkodó ekkor kezdte meg egyedülálló irodalmi munkásságát is. A Biblia és kommentárjainak középkori arab–zsidó vallásfilozófiai oktatásait, a keleti költészet gyöngyszemeit, a mindennapi élet apró bölcsességeit tartalmazó, gyönyörű magyarsággal írt munkáit is elemzi Dán Róbert.

A szombatoság erdélyi terjedésének számos speciális oka között döntő tényező volt, hogy a fejedelemségben 1568-tól szabadon terjedt az antitrinitárius gondolat. Radikális elveket valló prédikátorok százai buzgólkodtak a városokban és a falvakban.

A XVI. századi források szerint a köznép is behatóan érdeklődött a teológiai kérdések iránt. Egy későbbi krónikás elbeszéli, hogy "akkori napokban hallottál volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptől sok esztelen disputációt, falun és városban, étel-ital között, estve-reggel, éjjel és nappal". Egy kálvinista lelkész szájába adott szöveg szerint: "...a tanulóházban nem ülhetek, úgy fú a sok parasztság rám, és azt kérdik, hol vagyon a Szentháromság a Bibliában." Míg Európa más országaiban, a tudós teológusok vitáiban tárgyalt krisztológiai részproblémák alig keltették fel a tömegek figyelmét, Erdélyben 1579-ben az antitrinitárius táboron belüli ellentétek nyilvánosságra kerülésekor közügyggyé lettek. A különféle szempontok szerinti, eltérő irányú és ideológiai célú exegetikai érvelések nemcsak a bibliai szövegismeretet terjesztették, de széles körben megismertették az egyszerű emberekkel is a kritikai normákat. Így általánosan elfogadott gyakorlattá vált az egyéni bibliaértelmezés is. A prédikátorok messzehangzó szavának pedig sokféle magyarázatot tulajdonítottak. E kötetlenség nyomán a szombatosok ideológiai propagandája már meglevő alapokra építhetett.

A szakirodalom elfogadható megállapítása szerint, a szombatos tanítások rohamos térhódítása elsősorban a Székelyföldön mutatható ki.

A székelységnek a szombatos ideológia recepciója iránti hajlandósága hátterében a fejedelemségbe integrált székely nemzetség szervezete, hagyományai, jogtudata és a feudális viszonyok között feszülő ellentétek húzódtak meg. A vérrel adózó, egyetemlegesen szabad székelyek következetesen ragaszkodtak kiváltságaikhoz, melyeket a fejedelmi hatalom 1562 után határozott kézzel nyírbált meg. A közösségben koncepcionálisan soha meg nem szüntetett egyenlőséget már János Zsigmond törvényei kikezdték. A székely szabadságok elvesztése a nemzetségen belül meggyorsította egyesek nemesi sorba emelkedését, mások jobbággyá süllyedését, végső fokon a nemzetség egységének felbomlását. A székelység társadalmi szerkezetét kívülről ért hatások merev ellenállásba ütköztek. A közszekelyek egy része a rájuk erőltetett rendi konstrukcióban fejedelmi jobbágy lett, és kényszerűségből eltúrte az inspektorok tevékenységét.

A faluközösség belső élete, az egyén és a közösség kölcsönös viszonya azonban alig változott. A hagyományos rend keményen tartotta magát. Ugyanakkor a főléjük emelt tisztartók, várkapitányok, adószedők az általánosan érvényes törvények szellemében jártak el a székelyekkel szemben is. Ekkor a szabad paraszti életformát, a kollektív jogokat és kötelezettségeket, a saját bíraskodást és öngazgatást védő, az egyenlőséget hirdető és a katonai erényeket dicsőítő közösségek fokozatosan kerültek szembe a fejedelmi hatalmat képviselő külső és belső tényezőkkel. Ennek a folyamatnak hatására a székelység az ideológiai ellenzéki szélsőségei felé vonzódott. Aligha magyarázható mással, hogy a protestáns környezettől eltérően még az antitrinitárius János Zsigmond idején is Csíkszékből és másutt egész falvak maradtak katolikus hiten. A katolikus Báthoryak alatt viszont többségük protestáns, azon belül antitrinitárius lett, majd az 1580-as évektől egyre többen csatlakoztak a szombatosághoz. Az Őszövetségcentrikus ideológia belső mondanivalóját tekintve szinkronban volt a székelység hagyományaival. A mózesi könyvek egyenlőségen és az egyén szabadságán nyugvó társadalomszemlélete, jogi, erkölcsi világképe éppúgy az egykori törzsi szervezet nyomait viselte, mint a székelyek gondosan őrzött eszményei. A társadalmon és az egyházakon kívül szervezkedő új ideológiai minőség – a szombatos eszmerendszer – mindezeket túl a székelyek igazságait, ősi hagyományait és azok örök érvényét az Őszövetség isteni kinyilatkoztatásaival és változtathatatlan törvényeivel erősítette meg, azaz a világi szférából teológiai szintre emelte. Megőrzésüket vallásos cselekedeteknek, megtagadásukat bűnnek tekintette, és mint ilyent, nemcsak a földi élet mércéjéül szabta, de hozzákötötte a túlvilági üdvözülést is.

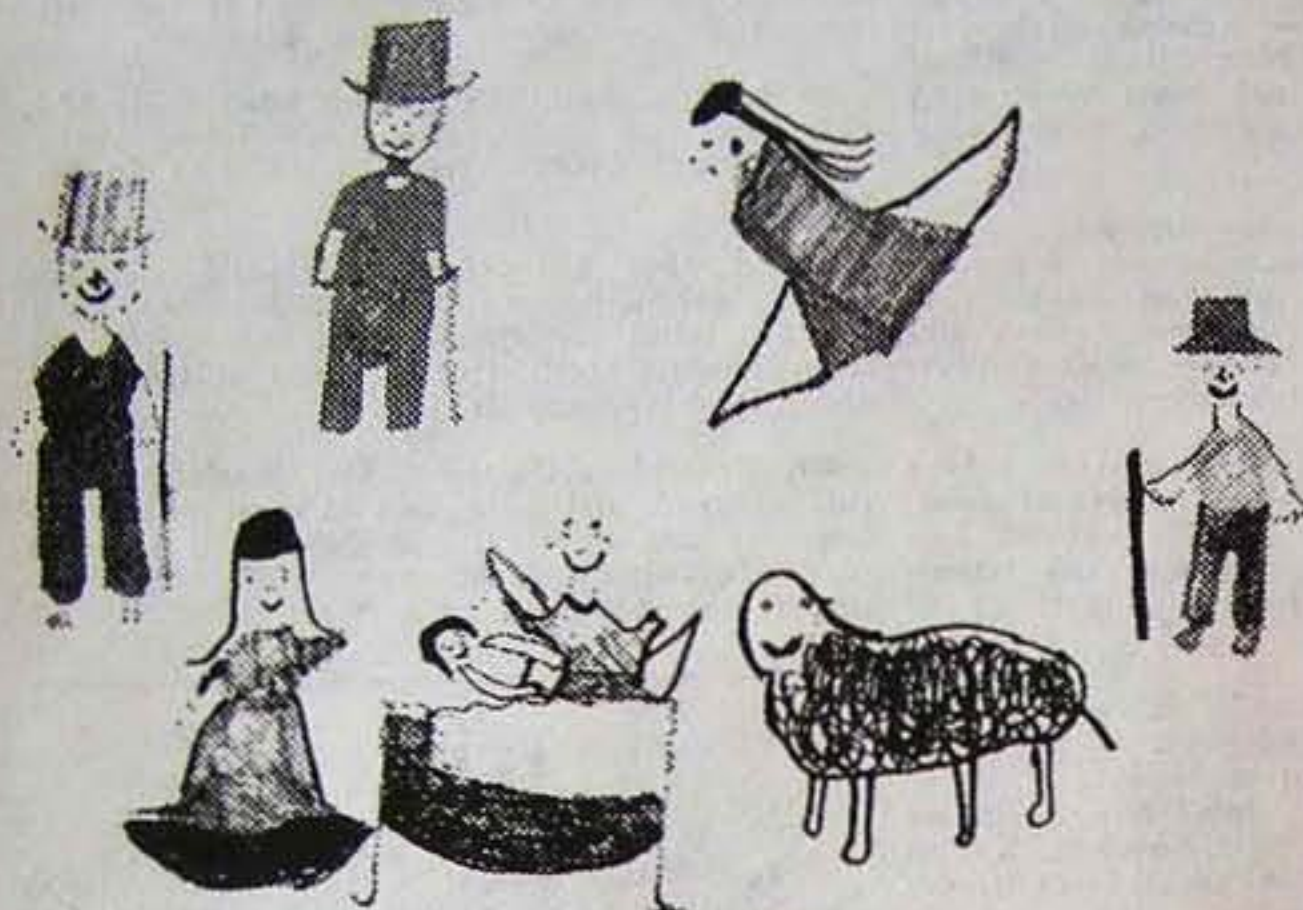
A székelységhez kötődő teológiai elemekkel szentesített ideológiai párhuzamok mások csatlakozását sem zárták ki. Másrészt viszont nem minden székely lett az új vallás híve. Nyomaival a hódoltságban is találkozhatunk. Követői között láthatunk a hatalomból kiszorult főurakat, városi kézműveseket, a radikalizálódás útján megtorpanást nem tűrő prédikátorokat, falusi parasztokat. A felekezeti fő erejét azonban a XVI. századi kezdetektől az 1944. évi deportálásig a székelység képezte. Az 1579. évi Dávid-ellenes gyulafehérvári per után a szombatos ideológia robbanásszerű terjedésében jelentős szerepet játszott az erdélyi egyházpolitikai helyzet alakulása. A fejedelmi hatalomhoz lojális antitrinitárius egyházi vezetőség a meghurcolt Dávid Ferenc nevében és elveiként köröztette a szombatoság merész hittételeit prédikátorai között. Az elrettentésnek szánt propagandáit kibocsátói akarától ellentétes eredményeket szült. Rövid ideig ugyan, de bizonyítani látszott, hogy a nagy tekintélyű püspök e tanok megalkotójává, sőt mártírjává lett. Ez tovább gyarapította az újításokra egyébként is fogékony papok és gyülekezetek sorában a csatlakozók számát.

Az erdélyi szombatoság keletkezéséről beszámoló, többségükben a XVIII–XIX. században lejegyzett eredetmondás és más formában megőrzött legendák a naiv hagyományképzés szűrőin keresztül mutatják a történeti valóság elemeit. Az Őszövetséghez visszatérő teológiai koncepciót általában zsidó vallásúnak feltételezett személyektől eredeztetik. A mesés motívumokkal tarkított események utalnak az erdélyi eszmefejlődés és a szombatoság valós vagy vélt zsidó kapcsolataira. A fordulatok tükrözik az új ideológia szociális tanításait. Az erdélyi szereplők a történeti forrásokból ismert személyek, akiknek fontos szerepe volt a szombatoság terjesztésében.

E legendák és adatok, bár lényegüket tekintve és eredetileg szombatos forrásokból származtak, a felekezet ellenfeleinek tollán maradtak fenn. De túlzásaik és ellenérzésük lefejtése után, adataik jól értékesíthetők a felekezet genézisének vizsgálatakor.

(Dán Róbert eredeti fogalmazványából válogatott rövidített szöveg)

Gyermekrovat

Kedves Unitárius Gyermek!

Örvendek, hogy egyre nagyobb számban jelentkeztek hitoktatásra ebben a tanévben. Sok kisgyermek nemrég érkezett a Királyhágón túlról. A mellékelt rajzot **Antonya Ildikó** rajzolta a vasárnapi iskolán, aki Braszóból menekült szüleivel együtt az elmúlt esztendőben. A képen a kis Jézust látjátok édesanyjával, az angyallal, a királyokkal, pásztorokkal. Köszönjük Ildikónak a szép alkotást, remélem Ti is kedvet kaptok ehhez.

Arra kérlek Titeket, hogy Karácsony este szüleitekkel együtt gondoljatok a menekült gyermekekre, s mindazon unitárius kistestvéretekre, kik odahaza, Erdélyben várják Karácsony szent ünnepét. Imádkozzatok Érettük!

BÜCSÜ ÉS KÖSZÖNTÉS

Az Egyházi Képviselő Tanács okt. 28-i ülésén tudomásul vette, hogy dr. Ferencz József ny. püspök lemondott az Unitárius Életnél eddig viselt felelős szerkesztői és felelős kiadói tisztéről.

A Tanács a lap tulajdonost képviselő Huszti János püspököt bízta meg a felelős kiadói és Orbókné Szent-Iványi Ilona külügyi titkár, lelkésznot a főszerkesztői feladatok ellátásával 1990. jan. 1-től.

A búcsúzó ny. püspök köszöni mindazt a segítséget, amit 1971 óta kapott mindazoktól, akik közreműködtek a lap anyagának összegyűjtésében.

Isten áldását és segítségét kéri a lap új felelős vezetőire!

dr. Ferencz József

HÍREK

Roszik Gábor gödöllői evangélikus lelkész országgyűlési képviselővé választották nagy többséggel az alternatív szervezetek közös támogatásával. Mi is szeretettel köszöntjük.

A HITEL 17. sz.-ban érdekes tanulmány jelent meg, A százöt éves Nagy György címen. Az unitárius Nagy György érdekes életpályát futott e század elején, szabadelvű nézeteit a politikában is megpróbálta kamatoztatni, az akkor még igen konzervatív és antidemokratikus Magyarországon, de nem sok sikerrel. A cikk megemlíti, hogy az elmúlt évben a hódmezővásárhelyi sírnál, az akkori unitárius püspök, dr. Ferencz József szolgált.

Richard Henry ny. amerikai unitárius lelkész látogatást tett Huszti János püspöknél aug. 18-án. Felkereste nyugalmazott püspökünket is, akinek üdvözlőlevelet hozott több amerikai ismerőstől.

Elmesélte, hogy Utah Állam egy kis városában telepedett le, Ogden-ben, ahol a mormon központban Salt Lake City működő gyülekezetének támogatásával szóróanyag csoportot szervezett.

TÁRSADALMI MUNKÁSOKAT keresünk, akik vállalnák, hogy az Unitárius Élet adminisztrációs feladataiban hajlandók volnának rendszeresen vagy alkalmilag segíteni. Keddi és csütörtöki napokon de. szerkesztőségi órát tartunk a Nagy I. u. I. em. irodában, de telefonjelentkezést is szívesen fogadunk említett napokon a 111 2801 telefonszámon de. 10-13 körüli időben.

Vasken, a Szovjetunióban élő örmény ortodox egyház pátriárkája a magyar sajtóban köszönetét fejezte ki a magyarországi együttérzésért és segítségért. Vasken patriarcha év-tizedekkel ezelőtt Bukarestben élt és jó barátságba került dr. Kiss Elek, későbbi unitárius püspökkel (1946-1971).

"Ezüstöm és aranyom nincs"... gondolat alatt számol be a Kisalföld az evangélikus soproni könyvtárról. A bevezető gondolat alatt számol be a Kisalföld az evangélikus soproni könyvtárról. A bevezető gondolat ma is figyelmeztető:

"Kis népek és vallásfelekezetek sorsa talá-lóan összevethető a jeruzsálemi templom ékes kapujánál üdögélő bibliai sánta koldusával. Egyiknek sem a könyöradományra, hanem olyasmire van szüksége, amitől talpra áll és járni kezd..."

A soproni evangélikus könyvtár a Dunántúl második nagy protestáns gyűjteménye — Pápa után.

Magyar Református Világtalálkozót kívánnak tartani Debrecenben 1990. máj. 31. — jún. 3. napjain, ahová elsősorban a nagyvilágban szétszórta vagy gyülekezettekben élő magyar reformátusokat akarják egybegyűjteni, hogy ébren tartsák érdeklődésüket a haza és az erdélyi református kisebbség sorsa iránt.

Özv. Kemény Jánosné sz. Paton Augustza — Marosvács egykori úrnője, a Helikon házi-asszonya júl. 24-én Marosvásárhelyt hosszú és türelemmel viselt szenvedés után megszünt élni. A református egyház szertartása szerint búcsúztatták Marosvásárhelyen és Marosvácsen a kastély parkjában. Korábban meghalt férje mellé helyezték örök nyugalomra. — Kemény János a helikoni találkozó alapítója, a kolozsvári unitárius kollégiumban érettségizett. (Napilapok hírei alapján.)

Albert Gábor írónak, a Protestáns Közművelődési Egyesület főtákarának nemrégiben érdekes kötete jelent meg Szétszórás után címen. A kötet tartalmazza azt a Kocsordi templomunkról szóló megemlékezést, melyet lapunk 4. számában — a szerző engedélyével — mi is közöltünk. Az olvasmányos kötetet olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Új Misszió címmel Miskolcon új katolikus folyóirat indult meg. A lap célját — az aug. első számban — Seregély István egri érsek, volt kőszegi plébános fogalmazta meg: "Kihasználva a lehetőségeket kell újjáépíteni a magyar egyházat". A lap az írott szó erejével próbál apostolkodni.

Japánban augusztusban volt Bartók: Kék-szakállú herceg vára ősbemutatója Fudzsizsava városában (Népszava híre).

Szigetvári Józsefné Nagy Ida — a néhai Nagy Jóska bácsi, ismert kolozsvári vendéglős leánya, a kolozsvári unitárius gyülekezet buzgó tagja 91 éves korában, 1989 januárjában meghalt. Ő lakta haláláig az ismert ház egy részét. A család gyászában őszinte szívvel osztozunk.

A kolozsvári Utunk c. irodalmi szemlében (89. júl. 28.) Muradin Jenő "Utak Bohémiából" címen visszatérek az 1920-30-as évek kolozsvári kávéházi-vendéglői életéről. Melegen ír "Nagy Jóska" bácsi Kossuth Lajos u.-i vendéglőjéről. Az ismertetésre remélhetőleg következő számunkban visszatérhetünk. (Varga Lajos barátunk küldte meg e kedves beszámolót.)

Dr. Harsányi István elnöklése mellett hangzott el Kovács Bálint ny. református lelkész-tor előadása "A magyar népfalkolai mozgalom történelmi tanulságai"-ról. Korszerű szemléletét, mélykői munkásságát Balázs Ferenc unitárius lelkésznek is említette a "Rög alatt" című könyvére hivatkozva.

Az angol unitáriusok 1990. évi közgyűlését ápr. 6-9. napjain Reading város egyetemének épületeiben tartják. Reading városa Londontól nyugatra fekszik és könnyen megközelíthető.

Péterfy István, a kolozsvári és a székelykeresztúri egykori unitárius főgimnáziumaink nyugalmazott ének- és zenetanára 1989. szeptember 25-én Székelykeresztúron elhunyt. Az elhunytban Gálffy Gábor, a budapesti egyházközösségünk gondnoka és testvéröccse Attila, édesanyjuk testvéröccsét gyászolja. Az eltávozottaknak örök nyugalmat, a hozzátartozóknak Isten akaratában való megnyugvást kívánunk.

Pászterné Filep Ágnes megszerezte és egyházi könyvtárunknak ajándékozta fénymásolatban Kozma Ferencnek a Keresztény Magvetőből különnyomatban 1876-ban Kolozsvárt megjelent Kozma Gergely unitárius pap és esperes életrajza c. korábban a Historia Unitariorummal kapcsolatosan nem kellőképpen értékelte tartalmát munkáját. Köszönjük a könyvtár nevében.

Balázs Sándor, Székelykői község fiatal lelkész presbitériumával egyetértésben, gondozása alá vette néhai kaáli Nagy Árpád egykori körü felügyelő gondnok temetőn kívül fekvő sírját.

Sárospatakon, a Comenius Tanítóképző Főiskolán rendezték meg az Országos Népfőiskolai Tanácskozás keretében az I. Nemzetközi Biennálét 1989. július 6-9-ig.

Finn, dán, svéd, holland népfőiskolai tanárokkal együtt vett részt az érdekesen színes, négy napos programon számos fiatalabb, idősebb érdeklődő, sokan eljöttek az 1936-ban indult népfőiskola egykori hallgatói közül is.

44 év távlatából lélekmenetelő volt halálai Sz. Weress Jolán népfőiskolai tevékenységéről. Hozzászólásom révén derült ki, hogy a Teresken (Nógrád m.) létrehozott, a még mostanában is sokat emlegetett leány-népfőiskola (1945-46) eleven tanúja jelen van. Salgótarjánban a Közművelődési Központ népművelői éppen mostanában dolgozták fel a megyei népfőiskolák történetét. Édesanyám ÖSVÉNY című munkájából az erre vonatkozó részt örömmel felhasználhatok.

Christine Hayhurst, az angliai unitáriusok főtitkárhelyettes asszonya, aki 1986-ban Budapesten is járt, a londoni egyetemen megszerezte a közgazdasági adminisztrációs szakon a Mester fokozatot. (MBA). Benyújtott és elfogadott szakdolgozatának tárgya: az angliai unitáriusok gazdálkodási stratégiájának tervezete.

1989. év könyvnapjára jelent meg Németh László: *Életmű szilánkok* című kétkötetes mű. Első kötetében Sz. Weress Jolán cikke is olvasható. "Beszélgetés Németh Lászlóval" címmel eredetileg a Magyar Út 1934 decemberi számában: A magyar irodalom műhelyéből című sorozat részeként jelent meg.

Az erdélyi menekültek száma lassan, de gyarapszik. Örvendünk annak, hogy a fiatalabbak közül többen felajánlották segítségüket fordítások vállalásával. Unitárius történelmi nevek leszármazottai is szerepelnek a hazánkban menedéket keresettek között.

Olasz földön **CONFRONTI** címmel új szemle indult meg. Célja a keresztény és nem keresztény egyházak közötti ellentétek feloldása a közeledés és véleménycsere útján. Már 9000 példányban jelentetik meg a szemlét, s számos országban terjesztik.

Farel Guillaume genfi reformátor ötszáz évvel ezelőtt született, szerepe a Szervét pörben jól ismert az unitárius olvasó előtt.

Dr. Kovács Lajos kolozsvári püspök az elmúlt hónapok rendjén a nagyváradi unitárius gyülekezetben tartott püspöki vizsgálatot, lelkésze **Boda József**, s vele együtt látogatást tett az aradi szörvényben is, ahol a hívek szintén szeretettel köszöntötték.

Nagy József egykoron torockói lelkész és felesége (ma Frankfurtban élnek) látogatást tettek Budapesten, ahol leányuk az egyik nemzetközi intézetben munkatárs. Ennek rendjén látogatást tettek **Huszt János** püspöknél is. Szorgalmas olvasói lapunknak.

A kolozsvári **Protestáns Teológiai Intézet** az 1989/90. tanévre 12 növendéket vett fel az első évre. Közülük ketten unitáriusok.

A **Licht der Heimat** c. NSZK-ban megjelenő szemle az erdélyi szász evangélikusok életéről ad beszámolót. 1989. szept. számában nagy cikket közöl A "Gustav Adolf Blatt" c. NSZK szemle 1989. évi 1. száma alapján az erdélyi református magyar egyházról. Ennek bevezető első mondatai tudatlanságot vagy kimondott sértést tartalmaznak. Megírja, hogy Romániában szász és magyar evangélikus egyház működik. Új mondata így szól: neoprotestáns csoportok is vannak, mint az adventisták és baptisták, és vannak unitáriusok is. Az egyháztörténelemben nem jártas olvasó a német szövegből arra következtethet, hogy az unitáriusok is a neoprotestáns (XIX. sz. végén, XX. sz. elején keletkezett) csoportok közé tartoznak. Ha időnk megengedi az eredeti német szemlének is megírjuk a nem szerencsés a történelmietlen fogalmazás.

Dr. Szűcs Zoltán, loraini (Ohio) református lelkészt választotta meg Clevelandban tartott ülésén 36 magyar református gyülekezet püspökévé. A Kálvin egyházkerület főgondnokává nő, **Carnevale Irmát** választották.

Rezi Elek teológiailag docens befejezte doktori dolgozatát, melynek tárgya **Ferencz József** püspök (1835–1928) irodalmi munkásságának méltatása, különös tekintettel katekézismunkára. Dolgozatát most román nyelvre lefordítva benyújtja az Intézet Igazgatóságához elbírálásra, s elfogadás után kerül sor a szóbeli vizsgára és doktorrá avatására.

Bencze Márton lelkész püspökhelyettes betegesen érkezett vissza Erdélyben töltött szabadságáról. Most már hálát istennek, jól van, és mire e sorok megjelennek, már rendszeresen végzi szolgálatát. A Hőgyes u.-i szószéken **Kelemen Miklós** lelkész, mb. egyházi titkár helyettesítette.

Az **Élet és Irodalom** 1989. aug. 4. számában **Timár György** egy cikkre hivatkozással kiengeszteltesként felveti azt a gondolatot, hogy a sok fővárosi utcánév visszarendezésénél, régi nevek visszaadásához kapcsolódva foglalkozni kellene azzal a gondolattal is, hogy az erdélyi magyar mártírokról is nevezzenek el utakat. Név szerint említi **Szabédi Lászlót** és **Szilágyi Domokost**. E javaslattal mi is egyetértünk. A kolozsvári unitárius kollégium **Krizsár** elnevezett önképzőkörének elnöke volt **Székely László**, aki szabédi származása alapján választotta írói nevét a Szabédit.

A **Le Protestant** '89 szeptemberi számában **Bernard Raymond** lausanne-i teológiai professzor számol be a Genfben tartott európai teológiai konferenciáról, örömmel említve meg, hogy azon cseh, romániai és magyarországi képviselők is jelen voltak. Az előadók közt volt régi barátunk — hazánkban is járt korábban — **William MacMillan**, belfasti (Észak-Írország) lelkész, aki most válik meg az aktív szolgálatától. Utódjának nevét még nem ismerjük.

Dr. Czine Mihály irodalomtörténész, egyetemi professzor az Elnöki Tanács életműve elismeréseként a Népköztársaság Zászlórendjével tüntette ki. A jeles magyar tudóst, aki több alkalommal szerepelt egyházunk rendezvényein is, szeretettel köszöntjük.

A **Vizsolyi biblia** kiadásának négyszázéves fordulójáról egyháza 1990-ben emlékezik meg. Mi is használjuk **Károli Gáspár** veretes fordítású bibliáját, melynek szövege sok vonatkozásban közelebb van hozzánk, mint az új ökumenikus fordítás.

A **Vatikán és Lengyelország** felvette a diplomáciai kapcsolatokat. Vélhető, hogy országunk is követni fogja ezt a lépést.

A **jezsuita rendbe** való felvételre hívja az Új Ember cikke a fiatal katolikusokat. E rend múltja minket nem mindig emlékeztet öröndetes történelmi eseményekre.

Csoóri Sándor költő, akinek verseit mi is nagyra becsüljük, egyik nemrégiben mondott nyilatkozatában szökött arról is, hogy — annak idején — Magyarország elvesztette a háborút —, Románia pedig a békét veszítette el, hiszen a békében elkövetett bűnök súlyosabbak — mondotta, mint a háborúban elkövetettek. Bőcs szavait mi is örömmel hallgatjuk, figyelünk beszédére...

Az **iszlám gyarapodását** jelzi az is, hogy az idén egymillió zarándok tisztelgett Mekkában a szent kő előtt. Mivel a jelenlegi mecsetben csak hatszáz ezer ember számára van hely, már tavaly megkezdtek egy nagyobb mecset építését Szaúd-Arábiában.

Tomasek prágai katolikus bíboros 90. születésnapján II. János Pál pápa levélben nagy szeretettel üdvözölte. Csehszlovákiában még mindig számos katolikus püspöki egyházmegye vezető nélkül működik, nem püspöki rangú elöljárókkal.

Kárpátalján már több mint egy éve **Bartók Béla** művelődési kör működik. Terveikről a nagyszöllősi járás lapjában a kör vezetője nyilatkozott.

Dr. John Godbey, a chicagói unitárius teológiai Intézet professzora, levelet írt nyugalmazott püspökünknek, és benne tolmácsolta a Harvard egyetem nyugalmazott, de ma is szorgalmasan dolgozó egyháztörténészének, a siklósi konferencián is előadást tartott **dr. George H. Williams**-nek meleg üdvözlését. Megírta azt is, hogy **Williams** lengyelről angolra lefordította **Lubieniecki: Historia Reformationis Polonicae** c. ismert művét, melyben erdélyi unitárius vonatkozású adatok is olvashatók. A fordítás a Harvard Theological Studies c. nagyírú szemlében jelent meg.

Az **Egyesült Államokban** a legnépesebb egyház a déli baptisták szövetsége. Az idel választásokon a konzervatív szárny győzött, akik a mintegy 20 000 résztvevő közül 56%-os többséggel újraválasztották **Jerry Vine**-t az elnöki tisztségre. A konzervatív szárny a biblia tévedhetetlenségében hisz, míg a mérsékeltbb vonal képviselői a szabadság gondolata jegyében az egyénnek is jogot adnak arra, hogy a biblia szövegét értelmezze.

A **budapesti orosz ortodox egyházközség** lelkészi tisztségéből **Filaret** minszki metropolita felmentette a 12 éve e tisztséget betöltött **Babinec Joakim** atyát, akivel egyházunk képviselői az elmúlt években több alkalommal találkoztak. Az orosz nyelvű egyházközség vezetésére a 30 éves **Kádár Iván** kapott megbízatást, aki kárpátaljai származású, mérnöki diplomája után iratkozott be a leningrádi teológiai akadémiára, folyékonyan beszél magyarul.

A **Moscow News** c. angol nyelvű lap értesítése szerint a Szovjetunióban 1988-ban 1500 új keresztény egyházközséget jegyeztek be, ezek közül 1244 orosz ortodox, 72 grúz ortodox, 71 katolikus és 36 pünkösdista község. Az előző évben még csak 104 új egyházközséget jegyeztek be, ami azt jelenti, hogy törvényes működési jogot kaptak szolgálatuk ellátására.

A **litván televízió** katolikus műsort közvetít újabban. Néhai **Hamvas János** katolikus püspök, egyik litvániai útjáról hazatérőben, mesélte egyházunk akkori fejének, hogy járt a fővárosban az árlánus dombon, ahol az erdélyi és egyházunk történelmében is szerepet játszott **Békes Gáspár** hamvai pihennek.

Az **Igen c.** katolikus új lap közli máj. 12-i számában az erdélyi katolikus lelkészeknek **Jakab Antal** gyulafehérvári püspökhöz írt levelét.

Dr. Kovács Lajosné főtitkzelendő asszony beteg rokona látogatására Budapesten járt, hol két hetet töltött, és részt vett vasárnapi istentiszteleteinken. **Huszt János** püspök társaságában vidéken is járt.

Dr. Katharina Dalton ismert londoni unitárius orvosnő, aki korábban férjével együtt látogatást tett akkori püspökünkknél, a születés utáni fájdalmakról és gondokról nagy példányszámban megjelent könyvet írt.

HALOTTAINK

Dr. Szén Ernő budapesti presbiter, egyházi tanácsos, aranydiplomás jogász, életének 82. évében, rövid szenvedés után meghalt. Temetésén az egyházi szolgálatot a rákoskeresztúri temetőben szept. 14-én nagyszámú gyászolók jelenlétében **Huszt János** püspök végezte. Özvegye, fia és unokái gyászában is hálás kegyelettel osztozunk az egykori datki unitárius lelkész fia életútjára emlékezve.

Dr. Kacziba József katolikus püspök elhalálzásáról már megemlékeztünk múlt számunkban. Temetése Vácott történt a székesegyházban szept. 11-én de. A szentmisét dr. **Paskai László** bíboros esztergomi érsek tartotta. A megemlékezést győri megyéspüspöki utódja, dr. **Pataky Kornél** mondta el meleg szívből jövő gazdag bibliai igékkel ékesített beszédében. A temetésen egyházunk képviselőiben **Huszt János** püspök és dr. **Ferencz József** ny. püspök vettek részt. Áldott maradjon emlékezete.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

Felelős szerkesztőhelyettes

Szent-Iványi Ilona

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055

Telefon: 111 2801

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a — 1900 —, közvetlenül vagy postautóval, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Évi előfizetési díj 60,— Ft

Egyes szám ára 10,— Ft

Index: 25 842

MTESZ Házinyomda — 89.1578 Budapest, 1989

Felelős vezető: **Bencze Gábor**

HU ISSN 0133-1272